

Publicació
de Rosa Sensat

maig 2002

P E R S P E C T I V A

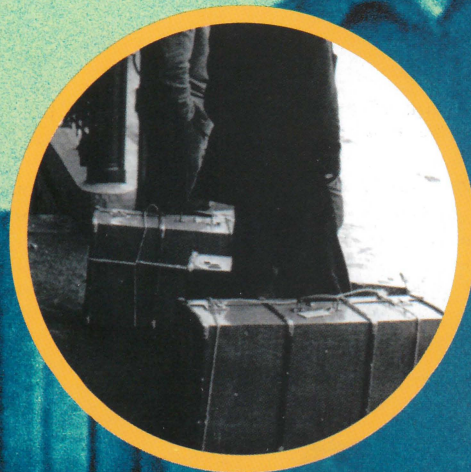
E S C O L A R 2 6 5

Història i fonts orals

Aprendre llengua
des de l'afectivitat.
Una proposta
per treballar
l'educació en valors

Elogi dels enamorats

Inspirats per Gaudí

Maig 2002

P E R S P E C T I V A
E S C O L A R 2 6 5

Edició i Administració:

Associació de Mestres Rosa Sensat.
Av. de les Drassanes, 3 • Tel. 934 817 373
Fax: 933 017 550 • 08001 Barcelona
E-mail: pescolar@rosasensat.org

Consell de Redacció:

Josep Callís, Antoni Domènech,
Dolors Freixenet, Quim Làzaro, Marta Mata,
Elena Noguera, Joan Pagès,
Antoni Poch, Maria Torres

Directora:

Carme Tomàs

Directora adjunta:

Mercè Comas

Secretària de Redacció:

Carme Suaz.

Disseny gràfic:

Vilaseca/Altarriba

Coberta:

Jordi Lascorz

Composició i muntatge:

Núria Hortal, Inge Trowsky

Dibuixos:

Werner Thöni

Fotòlits:

SerGraDi, S. L.

Impressió:

Romanyà-Valls

Subscripcions i distribució llibreries:

Associació de Mestres Rosa Sensat

Dipòsit legal:

B. 2090-1975-ISSN: 0210-2331

Subscripció anual:

Preu soci: 41,60 euros. Preu no soci: 46,25 euros.
P.V.P. 5,15 euros.

Editorial:

Pau a Palestina. Pau a Israel. 1

Monogràfic:

Història i fonts orals.

Les fonts orals i la metodologia dels
relats biogràfics.

Joan J. Pujadas 2

La història oral, una pràctica docent.

Pilar Gómez 11

Presentació de les experiències. 20

Història oral: aprendre i descobrir.

José Fernández i Elionor Sellés 22

La història oral a primer curs d'ESO.

M. Àngels Rivero 30

Migracions d'abans i d'ara. Experiència de
l'IES Vila de Gràcia, Barelona.

Genona Biosca 35

Una aproximació als arxius amb fonts orals
en l'àmbit català.

Lluís Úbeda 42

Escola:

Valors.

Aprendre llengua des de l'afectivitat.

Una proposta per treballar l'educació
en valors.

Vicent Luna i Susanna Francés 52

Gaudí.

Inspirats per Gaudí. *Imma Cortina*

i *Núria Viladés* 65

Mirades.

Elogi dels enamorats. *Jaume Cela* 81

Novetats:

Novetats bibliogràfiques. 83

Cartellera.

85

Subscripció a càrrec de:

R O S
S E N
S A T

Amb el suport de:

Pau a Palestina. Pau a Israel

Gueto, genocidi, camp de concentració, terror, fonamentalisme, extermini, holocaust, etc. són conceptes creats al segle XX per intentar explicar fets i esdeveniments colpidors i condemnables com la persecució i extermini del poble jueu, i d'altres minories, pels nazis. Són conceptes, però, que malgrat el temps transcorregut no han perdut vigència i podrien aplicar-se, i de fet són moltes les persones que els apliquen, a la situació que es viu a l'Orient Mitjà, a Israel i a Palestina. Les imatges que ens arriben de l'ocupació de ciutats palestines de Cisjordània pels tancs i l'exercit israelià no tenen res a envejar, salvant les distàncies, a les que coneixem de l'ocupació del gueto de Varsòvia, per exemple, per l'exèrcit nazi. Tampoc l'horror dels atemptats suïcides dels fonamentalistes islàmics té res a envejar al terror provocat en la població civil mundial per l'ús indiscriminat de tota mena d'artefactes bèl·lics des de la I Guerra Mundial.

Des de l'escola, i des de la concepció educativa que defensem, hem denunciat la barbàrie del feixisme i del nazisme i l'ús de la violència, de qualsevol tipus de violència per resoldre els conflictes entre persones i entre pobles; hem apostat per la força de la raó enfront als que actuen moguts per la raó de la força; hem cregut que la pau era, és i serà una de les principals finalitats de la nostra tasca educativa.

D'uns anys ençà, però, sembla que el món occidental, i també l'escola, s'hagin anat insensibilitzant davant els continus brots de violència que esclaten arreu del món i que juntament amb la pervivència de les anomenades «guerres locals», tenen cada vegada més a la població civil com a objecte preferent del terror i de l'extermini. Les imatges de nens i nenes, de dones, de persones grans víctimes de les accions d'exèrcits regulars, de guerrillers o de fonamentalistes que creuen que amb les seves accions canviaran el món, són una constant en els nostres mitjans de comunicació de masses, que, sembla, ens han anat convencent de la «normalitat», de la «naturalitat» d'aquesta mena de situacions.

Un dels reptes més importants de l'escola del segle XXI és, sens dubte, la formació d'una ciutadania democràtica. Aquesta ciutadania ha de preparar-se per intervenir en contextos cada vegada més globalitzats, ha d'aprendre a prendre decisions sobre situacions o problemes que succeeixen a centenars o a milers de quilòmetres del seu territori o que es manifesten en el seu territori però que les seves causes són en d'altres. Ha de tenir mitjans per poder frenar tant la destrucció que els tancs israelians estan duent a terme a Cisjordània, com per fer callar els racistes que estan creixent de manera alarmant a Europa. La construcció d'Europa ha de fonamentar-se en la creació d'una consciència democràtica que tingui en la pau la seva meta i la seva utopia.

L'escola catalana, l'escola europea, ha de recuperar i actualitzar l'esperit de l'educació per a la pau i elevar-la a la categoria del principal objectiu educatiu. Davant de l'obsessió per la qualitat, per l'eficiència, per l'assoliment d'unes competències estandarditzades i poc respectuoses amb la diversitat, l'educació en valors com la vida, la solidaritat, la justícia i la pau han de seguir orientant i guiant el treball diari, la pràctica educativa. Només d'aquesta manera, possiblement les joves generacions podran algun dia intervenir eficaçment per evitar nous genocidis, i accions violentes de la duresa i la brutalitat de les que darrerament hem pogut contemplar a Israel i Palestina.

2 Història i fonts orals

Juntament amb el valor testimonial que tota font oral posseeix per ella mateixa, es defensa la necessitat d'emmarcar etnogràficament els processos de recollida de fonts orals per tal de garantir la seva intel·ligibilitat i l'adequada interpretació dels fenòmens socials que aquestes il·lustren. Es presta una atenció especial a la recollida d'un tipus específic de font oral: l'autobiografia.

Les fonts orals i la metodologia dels relats biogràfics

Joan J.

Pujadas

Catedràtic d'Antropologia Social.
Institut d'Estudis Avançats.
Universitat Rovira i Virgili.

En els darrers anys s'ha produït un gran increment de publicacions sobre la Guerra Civil que, a banda del treball dut a terme pels historiadors continuadament, aporta el testimoni de nombroses veus de protagonistes d'uns fets que, durant moltes dècades, havien quedat silenciats. Paral·lelament, fa poques setmanes, el programa de TV3 *30 Minuts* ens va aportar un seguit de testimonis nous i colpidors sobre un tema ocult vinculat a la guerra: el segrest, l'adopció forçada, el canvi de personalitat i la cruel separació del seu entorn familiar de milers de nens petits, fills de víctimes, mortes o empresonades, del bàndol republicà a mans dels vencedors. A més de seixanta anys de l'acabament de la Guerra Civil, alguns dels testimonis van declarar que era la primera vegada que algú els preguntava sobre aquest assumpte.

No hi ha cap dubte que el segle XX, a Catalunya i a l'Estat espanyol, ve molt marcat per la guerra i la llarga postguerra. Altres fets rellevants del segle XX, que han deixat un pòsit profund en la memòria ciutadana, són les migracions interiors des del sud i d'altres zones rurals de l'interior d'Espanya cap a Catalunya, així com les migracions cap a Europa i les posteriors migracions de retorn. Records de l'Espanya pobra i aïllada del franquisme, que contrasten vivament amb la situació

actual en què Catalunya i la resta de l'Estat s'han convertit en societat receptora d'una important immigració internacional.

A la recerca d'un objecte d'estudi

Cada país, cada societat, organitza la seva *memòria col·lectiva* en relació amb fenòmens socials rellevants com els suara esmentats, referits al seu entorn particular. Paral·lelament, els individus i els grups organitzen la seva *memòria individual* en relació directa amb aquests marcs cronològics col·lectius. Aquesta relació estreta entre memòria individual i col·lectiva té una gran importància metodològica, ja que el seu estudi conjunt ens permet, d'una banda, trobar contextos socials on ubicar els testimonis individuals i, de l'altra, cercar els estudis de cas en investigacions que tenen per objectiu la reconstrucció de la memòria col·lectiva en àmbits comarcals, regionals o nacionals. Totes dues dimensions són les dues cares d'una mateixa moneda (Pujadas, 1994).

L'ús de *fonts orals* en el camp de la història social ha acostat aquesta disciplina a l'àmbit de les ciències socials i, molt especialment, a la metodologia del *treball de camp*, practicat sistemàticament per la sociologia i l'antropologia social. L'ús de fonts orals ha obert, d'altra banda, nous camps de recerca al treball històric, abans limitat per la utilització exclusiva de la documentació escrita. Al mateix temps, les fonts orals proporcionen a l'historiador una riquesa més gran de matisos en abordar qualsevol tema d'investigació, tot donant a la *gent comuna* un lloc central en el procés de reconstrucció i interpretació del passat (Thompson, 1989).

Cal abordar la utilització de les fonts orals com un recurs metodològic de primera magnitud, que no és incompatible amb la utilització d'altres fonts documentals, públiques, institucionals i personals. Resulta especialment interessant tenir en compte tot allò que, seguint la tradició de l'Escola de Chicago, va ser anomenat *document personal*. És a dir, l'autobiografia, el diari personal, les col·leccions epistolars, objectes i estris personals, fotografies i registres audiovisuals. Aquest conjunt d'elements constitueixen documents en ells mateixos, però també serveixen de valuosos auxiliars per contextualitzar i documentar les rememoracions i el discurs biogràfic dels subjectes entrevistats en el marc d'un projecte de recerca (Pujadas, 1992; Plummer, 1989).

4 Història i fonts orals

El concepte de *font oral* és molt general i amaga diferents modalitats de document. Algunes de les més importants són autobiografies, entrevistes d'orientació biogràfica, entrevistes d'opinió i diferents tipus d'arxius sonors. La tècnica de l'*autobiografia* va ser molt utilitzada pel «periodisme de guerrilla», és a dir, per activistes que entenien la comunicació com a motor de canvi social (Dunaway, 1995). Recollir el testimoni de les classes subalternes, dels sectors marginats per la societat, era una manera d'impugnar els paradigmes i les visions dominants. La forma més corrent d'obtenir autobiografies consistia a encarregar al subjecte que escrivís, ell mateix, el relat de la seva trajectòria personal. Sovint, però, quan la persona no estava en condicions d'escriure, era l'investigador qui transcrivia el seu relat. Aquesta modalitat d'obtenció de relats biogràfics és la que es coneix com a tècnica de les *històries de vida*.

Sens dubte la generalització de les tècniques d'enregistrament sonor i visual han tingut un paper decisiu en l'increment de registres i d'arxius biogràfics, sobretot en les darreres dècades. Cal dir, però, que anteriorment, del començament del segle passat, s'havien constituït amplis registres biogràfics dels indígenes nord-americans, material que va donar lloc a una extensa bibliografia (Pujadas, 1992: 15-26). D'altra banda, a països com Polònia, alguns grans projectes de recerca utilitzaven com a document bàsic les autobiografies, recollides a través de concursos nacionals adreçats a sectors concrets de la societat, la qual cosa va permetre la recopilació de milers d'autobiografies (Szczepanski, 1978; Pujadas, 1992). No fa gaire han aparegut a Noruega iniciatives similars (Gullestad, 1996). A Catalunya, el programa televisiu de TV3 *Explica'ns la teva vida* va convocar un concurs d'autobiografies sobre les experiències de la Guerra Civil i la resposta va ser extraordinària, ja que es van rebre més de 700 textos, els quals van donar lloc al programa televisiu i a la publicació d'un llibre (AADD, 2001).

Existeixen altres moltes fonts orals en el context de la societat contemporània. Cal tenir en compte que l'*oralitat* ha estat l'element bàsic per a la transmissió cultural entre generacions a totes les societats fins que, al segle XX, s'han creat formes de registre audiovisual que han permès fixar les tradicions orals i, al mateix temps, difondre-les molt més enllà del seu àmbit grupal estricte. El tractament audiovisual de les *tradicions orals* ha estat un dels factors legitimadors de l'ús de

la narració oral com a text i/o com a document. La *transliteració* dels sabers socials i de les experiències individuals és un procés molt interessant de revaloració de les tradicions culturals, com també l'aparició d'una nova ideologia diferencialista que ha tendit a patrimonialitzar les tradicions culturals subalternes. No s'han revalorat només les tradicions de les anomenades societats «exòtiques», sinó també tradicions culturals endògenes (pageses, proletàries, o de sectors minoritzats), que han estat situades sota el paraigües conceptual de *sectors populars* (Pujadas, 2000b).

Les eines metodològiques

Les fonts orals, com les fonts escrites, cal abordar-les metodològicament com a *textos* que necessiten *contextos* per ser comprensibles i convertir-se en *documents*, és a dir, en peces explicatives, il·lustratives, testimonials o problematitzadores de preguntes o d'hipòtesis de treball en una recerca. La *contextualització* ha de ser,

6 Història i fonts orals

doncs, la principal preocupació per al cercador de fonts orals. Contextualitzar demana una doble activitat: documentar al màxim el tema d'investigació, per establir *l'estat de la qüestió*, i identificar els potencials *informants* amb la precisió més alta possible, a fi de situar-los en relació amb el problema d'estudi i estar en condicions de comprendre el biaix dels sentiments, actituds i vivències que alberga la seva memòria.

Establir l'estat de la qüestió d'un problema permet situar una recerca particular en un context més general per tal que el nostre estudi pugui fer alguna llum nova sobre aspectes encara no estudiats o sobre aspectes mal entesos del problema que intentem rebatre. El procés de documentació i aprofundiment temàtic permet a un equip de recerca tenir el seu propi punt de vista teòric o interpretatiu sobre un tema. Posem un exemple d'estudi concret: el *contraban*. Malgrat que tots sabem que en àrees frontereres, com la pirinenca, aquesta activitat ha estat una constant al llarg dels segles, hi ha poquíssims estudis monogràfics sobre el tema. Al mateix temps, als arxius orals de les recerques pirineistes hi ha referències constants al contraban, però poques entrevistes focalitzen el tema de manera directa. Es tracta, sens dubte, d'un tema del qual costa parlar i, sobretot, preguntar. Per què? Per moltes raons. La principal d'elles, perquè es tracta d'una activitat il·legal. La gent no vol reconèixer, normalment, que ha fet activitats il·legals. Tampoc no està disposada a parlar de casos que afectin coneguts o familiars. I si algú parla d'un veí i en diu que va ser un contrabandista, es pot començar a malfiar de les seves intencions. Com que es tracta d'un assumpte «difícil», del qual la gent parla en veu baixa, ens trobem que la literatura sobre contraban tendeix més a reproduir mites i llegendes que no pas a fer descripcions objectives. Avaluat l'estat de la qüestió d'un tema com aquest ens ha de permetre formular preguntes i establir hipòtesis. També ens ha de permetre localitzar l'àrea d'estudi i el tipus d'informants que necessitem.

Identificar els informants esdevé la primera i més important activitat «de camp». Molt abans de començar a fer entrevistes hem de prendre contacte amb la comunitat o regió d'estudi. Hem de parlar amb la gent de manera informal i fer-li saber quins són els nostres objectius i les hipòtesis de partida. Hem d'estar disposats a dialogar amb la gent i a deixar-nos orientar, tot contrastant les nostres preguntes i hipòtesis amb les imatges i visions que ens aporta la gent. També hem d'anar

cercant contactes amb persones que puguin tenir una informació directa dels temes que volem estudiar. Cal entendre que, sovint, les actituds i reaccions de la gent davant la presència dels investigadors pot ser defensiva i, de vegades, hostil. Cal tenir paciència i no forçar les situacions. Establir una relació de confiança mútua i, si es pot, de complicitat demana temps, però resulta indispensable per garantir la fiabilitat dels testimoniatges.

Aquesta *aproximació etnogràfica* ens aporta una primera comprensió dels fenòmens que estem estudiant. Les entrevistes en profunditat seran el mitjà per documentar i deixar testimoni audiovisual del nostre treball, més enllà de les notes i del diari de camp, que precedeixen i acompanyen les entrevistes (García Jorba, 2000). Per a la realització de les entrevistes cal tenir presents tres dimensions: els criteris de selecció d'informants, la guia d'entrevista i les tècniques de realització d'entrevistes.

Pel que fa a la *selecció dels informants*, cal tenir en compte una sèrie de factors: 1) cohort generacional, 2) sexe, 3) lloc de residència, 4) estrat social, 5) activitat professional i 6) nivell d'estudis. Les sis variables, però, s'han d'operativitzar contextualment. Per exemple, les cohorts generacionals en un estudi sobre la Guerra Civil hauran de diferenciar entre la generació que va viure i participar en la guerra en l'etapa adulta i les generacions més joves, que van viure la guerra com a infants o que van viure la postguerra, fins arribar a les generacions més joves, que tenen notícia llunyana dels fets. La variable lloc de residència ha de diferenciar, si es tracta per exemple d'un estudi comarcal, entre informants residents a la capital i altres persones residents a nuclis de població més petits.

8 Història i fonts orals

En un estudi sobre contraban, posem per cas, cal fer la distinció entre els municipis que fan frontera i aquells que estan més allunyats. La variable estratificació cal que ens permeti diferenciar, com a mínim, entre les persones benestants, els estrats mitjans i les capes més pobres. L'activitat professional sol ser, també, una variable decisiva. En un treball sobre contraban caldrà diferenciar entre les persones que havien fet de *paquetaires* (és a dir, els qui transportaven a peu per la muntanya mercaderies per compte propi o per encàrrec d'altres), i els empresaris que practicaven un contraban de mitjana o gran escala. Per als *paquetaires* constituïa una activitat de subsistència d'escassa rendibilitat; per als altres podia significar una activitat lucrativa a gran escala. Hi ha d'altres tipus de persones vinculades al món del contraban: els carrabiners, els delators i els compradors de les mercaderies de contraban. Cal fer, en cada cas, una tipologia específica, que permeti abastar les experiències i punts de vista relacionats amb el tema d'anàlisi (Pujadas, 1992: 59-65).

Les *guies d'entrevista* o qüestionaris són instruments *ad hoc* al servei dels objectius de cada recerca. No hi ha manera de donar uns elements generals que serveixin per a qualsevol recerca. Com a criteris bàsics, cal tenir presents uns elements indispensables. Primer, cal fer una fitxa introductòria amb el màxim de dades identificadores de l'informant. Això no està en contradicció amb el manteniment de l'anonimat de cada persona, si així s'estableix al començament de l'entrevista. En segon lloc, cal abordar, de la manera analíticament més detallada, tot el conjunt d'aspectes relacionats amb les preguntes i hipòtesis de la recerca. No es tracta de fer un qüestionari amb preguntes tancades, sinó d'expressar en un guió d'entrevista els temes que es volen tractar, tot deixant a l'informant el màxim de llibertat per a construir el seu discurs. Finalment, cal que l'entrevistador revisi les incongruències, inexactituds o contradiccions de l'entrevista feta i depuri, amb l'ajut de l'informant, aquest conjunt de problemes. Cal tenir cura, especialment, de la datació exacta dels fets narrats. Per tal d'establir la versemblança i fiabilitat d'aquests, cal saber amb exactitud si el que es narra correspon a experiències viscudes o a narracions que provenen d'altres fonts (Pujadas, 1992: 65-69).

El tipus d'entrevista de què parlem se sol anomenar *entrevista en profunditat d'orientació biogràfica*. Es tracta d'una entrevista de format allargat en què, juntament amb l'enfocament temàtic, es con-

centra l'atenció en la trajectòria personal del subjecte entrevistat. No es demanen, com en el cas dels qüestionaris focalitzats, opinions personals, sinó vivències personals sobre un tema al llarg de la vida. Les entrevistes cal fer-les, si és possible, al domicili del subjecte, per tal de tenir a mà els seus documents personals, especialment els àlbums fotogràfics, com a element auxiliar que serveix per situar fets i contribuir a la rememoració. El paper de l'entrevistador, un cop s'ha explicat el que es vol, consisteix a orientar i estimular la narració en primera persona que fa l'informant. S'ha de procurar no interrompre la narració per tal que l'explicació sigui el més fluïda possible. Una entrevista pot requerir unes quantes sessions. Abans de l'inici d'una sessió, l'entrevistador ha d'haver escoltat la gravació de la sessió anterior dues vegades, com a mínim, amb l'objectiu de detectar contradiccions, imprecisions o errades i és a partir dels comentaris sobre aquests problemes com s'ha de començar la sessió, per tal d'aclarir-les. Cal que les persones citades i les situacions narrades quedin ben perfilades, així com la vinculació del subjecte entrevistat amb els fets relatats.

L'organització d'un *arxiu sonor o audiovisual* s'ha de fer de manera sistemàtica. Les cintes corresponents a cada entrevista han de tenir la seva numeració específica i cada entrevista s'ha d'identificar amb una clau numèrica, que ha de correspondre a la de la fitxa on l'equip de recerca guarda totes les dades personals identificadores de cada persona entrevistada. En principi, els membres de l'equip han de garantir l'anonimat de cada entrevistat, si no és que aquest hagi donat de manera explícita la seva autorització a la identificació pública de la seva persona. També per motius deontològics, un cop editada la versió final d'una entrevista, aquesta ha de ser supervisada i autoritzada per l'informant, perquè es pugui considerar definitiva.

Juntament amb l'arxiu sonor o audiovisual, és convenient de fer les transcripcions escrites de cada entrevista, ja que d'aquesta manera l'ús analític de les narracions recollides és més fàcil. Cada registre amb la transcripció literal d'una entrevista pot donar lloc a registres paral·lels on el text de l'entrevista és reordenat per criteris diferents: cronològicament, temàticament, per persones citades, entre d'altres criteris possibles (Pujadas, 1992: 59-84).

Bibliografia

- AADD. *Explica'ns la teva vida*. Barcelona: TV3, Ed. 62, 2001.
- COMAS D'ARGEMIR, Dolors; PUJADAS, Joan, J. *Andorra, un país de frontera*. Barcelona, Andorra: Ed. Alta Fulla, Govern d'Andorra, 1997.
- DUNAWAY, David. «La historia oral en Estados Unidos», en *Historia y fuente oral*, núm. 14, 1995, p. 27-38.
- GARCÍA JORBA, Joan M. *Diarios de campo*. Madrid: C.I.S., 2000.
- GULLESTAD, Marianne. *Everyday Life Philosophers. Modernity, Morality, and Autobiography in Norway*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.
- PLUMMER, Ken. *Los documentos personales*. Madrid: Siglo XXI, 1998.
- POIRIER, Jean; CLAPIER-VALLADON, Simone; RAYBAUT, Paul. *Les récits de vie: théorie et pratique*. Paris: P.U.F., 1983.
- PUJADAS, Joan J. *El método biográfico. Las historias de vida en las ciencias sociales*, Madrid: C.I.S., 1992.
- «Memoria colectiva y discontinuidad. La construcción social de las identidades culturales», a: Sanmartín, R. (Comp.). *Antropología sin fronteras*. Madrid: C.I.S., 1994, p. 617-633.
- «La recuperació de la memòria col·lectiva. Reflexions metodològiques sobre Guerra Civil i franquisme», a: Figueras, N.; A. Reyes (Comps.). *Guerra Civil i franquisme, seixanta anys després*. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, 2000a, p. 33-47.
- «El método biográfico y los géneros de la memoria», a: *Revista de Antropología Social*, núm. 9, 2000b, pp. 127-158.
- SZCZEPANSKI, Jan. «El método biográfico», *Papers*, núm. 10, 1978, p. 229-256.
- THOMPSON, Paul. *La voz del pasado. Historia oral*. València: Ed. Alfons el Magnànim, 1988.

En aquest article s'expliquen les diferents etapes d'un projecte d'història oral i es valoren les seves aportacions així com els seus límits.

La història oral, una pràctica docent

D'uns quants anys ençà, la utilització de la història oral a l'aula ha esdevingut un fet cada vegada més freqüent per part dels professors de secundària i batxillerat. L'antiga programació de tercer de BUP i la història contemporània a l'ESO han estat i són el marc de moltes experiències que s'han servit d'aquesta eina didàctica amb resultats satisfactoris.

Com tota experiència innovadora, s'ha anat introduint als currículums escolars per part de professors entusiastes que busquen millorar l'ensenyament-aprenentatge de la seva matèria i que han anat repetint l'experiència encoratjats pels bons resultats, però amb una certa inseguretats sobre la validació general de la metodologia emprada.

Després d'alguns anys d'ús esporàdic de la història oral a l'aula, l'any 1998 es publicà el primer manual d'aplicació de la història oral en aquest medi,¹ el qual seguia el model de desenvolupament d'un projecte d'història oral escolar amb el suggeriment de diferents temes i diverses formes d'adaptació a l'aula.

Pilar Gómez*

Professora de l'IES Les Corts de Barcelona.
Coordinadora del grup «Història oral a l'aula».

* Membre del consell directiu de la Associació Internacional d'Història Oral (IOHA). Membre de l'equip de la revista *Historia, Antropología y Fuentes Orales*.

1. GÓMEZ, Pilar i altres. *Història Oral*. Barcelona: Teide, 1998.

12 Història i fonts orals

Ara és el moment de passar del treball capdavanter i experimental a l'ús sistemàtic de la història oral en les programacions de l'ESO i el batxillerat, i a la vegada establir i dissenyar uns determinats estàndards i procediments d'ús d'aquesta metodologia, que permetin als professors manejar-la des del coneixement precís de les seves possibilitats i limitacions en l'ensenyament-aprenentatge de les ciències socials.

Amb aquests objectius, s'ha creat el grup Història oral a l'aula, promogut per la revista *Historia, Antropología y Fuentes Orales*, lligat també a l'ICE de la UAB. Les reflexions d'aquest grup de treball pretenen oferir als docents un protocol per a la introducció sistemàtica d'aquesta metodologia a l'aula adaptada als diferents currículums, nivells escolars i realitats sociològiques dels centres.

Per parlar de la història oral com a eina didàctica, primer establim les coordenades teòriques d'aquesta metodologia, després parlarem de les seves possibilitats, amb la proposició d'un model d'aplicació, l'anomenat projecte d'història oral, i finalment apuntarem algunes de les limitacions d'aquest procediment en el nostre sistema escolar.

Què és la història oral a l'aula?

La història oral incorporada a l'escenari de les nostres aules en l'ensenyament-aprenentatge de les ciències socials és una eina didàctica que incideix en l'assoliment d'alguns objectius terminals del currículum de l'alumne tant en l'ESO com en el batxillerat. Es tracta, per tant, d'una eina més educacional que didàctica. L'aplicació d'un projecte d'història oral ben definit i organitzat va més enllà dels objectius específics de l'àrea i col·labora en l'educació integral de l'alumne.

En aquest article s'utilitzarà el terme més general d'història oral i així s'evitarà entrar en les precisions conceptuals sobre història oral i font oral, tot acceptant que quan un historiador es decideix a crear fonts orals hauria d'utilitzar el mètode de la història oral.

S'entén per història oral el coneixement d'uns fets històrics obtingut a partir de les fonts orals. Fonts orals són fonts sonores que es creen de manera específica per recollir la versió única i inèdita d'alguns

dels protagonistes dels fets històrics que s'estudien.² Aquesta informació abocada per la memòria dels protagonistes s'enregistra en cintes d'àudio o vídeo.

Investigacions recents³ afirmen que la història oral introduïda en el currículum escolar seguint projectes d'història oral ben planificats i organitzats contribueix a l'assoliment d'objectius de tipus cognitiu, afectiu i emocional. Aquests objectius es relacionen amb l'adquisició de continguts, el desenvolupament d'habilitats procedimentals i socials, la motivació de l'alumne, el foment de l'autoestima personal i el respecte als altres.

La relació de l'alumne amb la història oral es pot fer des de dues vessants, des d'allò que s'anomena història oral activa i història oral passiva. La història oral passiva és l'exposició i anàlisi de fonts orals ja creades, feta a l'aula en el marc de l'explicació d'un determinat tema, per tal d'il·lustrar-lo o fer-lo més comprensiu. Poden ser cintes d'àudio, vídeos, DVD, TV o qualsevol altre mitjà electrònic que contingui testimonis orals.

La història oral activa comporta involucrar l'alumne en la creació de fonts orals que posteriorment seran analitzades i discutides a l'aula. D'aquesta manera, l'alumne pren el paper d'investigador que es fixa uns objectius, s'informa, entrevista testimonis dels fets, analitza, discuteix i treu conclusions sobre la informació obtinguda. Les vivències personals es converteixen en fonts històriques orals que, a més de servir a l'alumne per apropar-se a la història, poden servir a altres interessats o estudiosos en un futur. En acabar el seu treball, l'alumne haurà recollit un material inèdit que no existiria si no hagués estat per la seva intervenció.

La història oral activa és una tasca creativa que proposa a l'alumne que intervingui directament en la reconstrucció del passat recent. Per fer-ho, treballarà de manera planificada tot seguint un projecte

2. *Op. cit.* Unitat 1. En aquesta obra s'ha escollit una classificació de les moltes que es poden fer. Si són rellevants les precisions que es fan sobre la diferència entre font sonora i font oral.

3. SITTON, T.; MEHAFFY, G. L.; DAVIS Jr, O. L.. *Historia Oral. Una guía para profesores (y otras personas)*. México: Fondo de Cultura Económica. 1989.

14 Història i fonts orals

d'història oral. Aquest procés fomenta el protagonisme de l'alumne en la construcció del seu aprenentatge i provoca una motivació més profunda envers la matèria que contribueix a millorar la seva autoestima. A la vegada, ofereix la possibilitat d'aprendre un conjunt de tècniques i habilitats que anirà practicant al llarg del projecte d'història oral.

La història oral activa serveix per relacionar-se amb la història d'una manera més rica i variada. Ajuda a comprendre millor la informació sobre un període, però sobretot ensenya el sentit profund de la història, és a dir, no tant el «què?» sinó el «com?». En aquest sentit, a l'hora d'avaluar una experiència en història oral, tan interessant és el resultat final de la investigació feta per l'alumne, com tot el que ha descobert en el procés de l'aprenentatge.

La història oral passiva pot ser un primer pas per introduir-se en aquesta metodologia, sempre i quan el professor comenti les entrevistes que s'escolten a l'aula i reflexioni amb els alumnes sobre la naturalesa del testimoni personal, el valor i les limitacions de la versió personal i la funció del testimoni per il·luminar una part d'una realitat més complexa.

El projecte d'història oral

L'abast d'aquest article només permet abordar els grans trets del que és un projecte d'història oral. S'hi exposen breument la seva definició, etapes i alguns comentaris sobre l'aplicació a l'aula. No es tracten els aspectes de l'avaluació dels alumnes ni del projecte d'aula que ha de fer el docent per validar l'experiència. Com a manual per posar en marxa un projecte de classe recomano consultar el llibre *Historia oral* abans citat.

Un projecte d'història oral comporta el procés de creació d'un conjunt de fonts històriques orals. Aquest procés segueix unes etapes similars al de qualsevol investigació històrica. Abasta des de l'elecció d'un tema sobre el qual es vol obtenir informació fins al tractament de les entrevistes fetes perquè es puguin utilitzar correctament com a fonts històriques.⁴

4. *Op cit.* Aquest manual explica què és un projecte d'història oral i les etapes a

Foto: Clara Elias.

El projecte d'història oral s'aplica igual en una investigació universitària que en una experiència en una aula de primària o secundària. L'únic que varia es l'aprofundiment en les tasques a desenvolupar en les diferents etapes i l'explotació final de les fonts creades. Es poden fer projectes adaptats a qualsevol nivell, però s'ha de vigilar a no desvirtuar el valor del testimoniatge de les persones fent entrevistes o «enquestes» de qualsevol manera.

Les possibilitats d'aplicació d'un projecte d'història oral a l'aula són variades. Pot ser individual, d'un grup d'alumnes o de tota la classe. El projecte es realitza seguint unes etapes. Les tasques a desenvolupar a l'aula en cada etapa seran diferents segons:

seguir, organitzat per unitats. A la vegada cada unitat exemplifica la manera de practicar les diferents etapes mostrant 5 projectes realitzats amb alumnes de tercer i quart d'ESO.

16 Història i fonts orals

- Que hi hagi un únic tema d'estudi per a tot el grup-classe o bé llibertat d'elecció del tema.
- El tipus de qüestionari decidit.
- El nivell escolar dels alumnes.

Les etapes del projecte són:

1. Triar el tema sobre el qual es vol crear informació.
2. Entrar en contacte amb el tema escollit a través de la documentació escrita i la bibliografia publicada.
3. Buscar els informants, és a dir les persones que s'entrevistaran, i fixar un calendari d'entrevistes.
4. Redactar el qüestionari de les entrevistes.
5. Entrevistar els testimonis.
6. Tractar les entrevistes fetes des del punt de vista arxivístic per utilitzar-les posteriorment com a fonts històriques orals.
7. Anàlisi i reflexió sobre les fonts creades i conclusions sobre la informació obtinguda i sobre l'experiència desenvolupada.

La pràctica de la història oral a l'aula s'ha d'iniciar sempre amb una reflexió sobre el sentit de la història oral, la reivindicació del testimoniatge de la gent corrent per a la història i el paper dels alumnes com a subjectes actius en la reconstrucció històrica.

En el moment de l'elecció d'un tema, s'han de seguir dos criteris generals:

- Que sigui un projecte interessant per a l'alumne. Tant si es tria un projecte de classe com diferents projectes individuals, el tema ha de despertar una certa curiositat en l'alumne, la qual pot ser natural o induïda pel docent. És interessant obrir un debat a la classe sobre les múltiples possibilitats que ofereix l'entorn més pròxim a l'alumne com ara família, escola, barri, poble, vida quotidiana, etc.

- Que sigui realitzable. Perquè es pugui completar amb èxit, s'ha de triar un projecte que no excedeixi les possibilitats dels seus autors. Un projecte serà executable depenent dels aspectes següents:

- El grau de dificultat que el tema comporta.
- El temps de què es disposa.

- Les possibilitats de localitzar els testimonis.
- Les possibilitats d'accés a arxius i biblioteques.
- La realitat social i cultural de la localitat o barri on està situat el centre escolar.

Les tasques a fer en aquesta etapa variaran notablement atenent el nivell escolar, l'edat i la realitat social i escolar dels alumnes implicats. És indispensable que l'alumne s'aproximi al tema a través d'una informació escrita. Aquest contacte li servirà per:

- Despertar algun interès per un aspecte del tema i decidir crear informació al seu voltant.
- Valorar l'interès que pot tenir entrevistar algun familiar proper.
- Acotar el tema. Com més concret sigui el tema més aprendrà de l'experiència amb història oral.

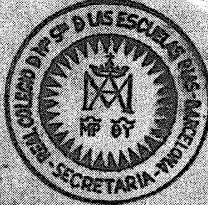

L'elecció del testimoni ofereix la possibilitat de desenvolupar un conjunt d'habilitats socials de relació amb la gent gran. S'han de practicar a l'aula les bones maneres amb què es demanarà al testimoni la seva col·laboració en el projecte i com se li explicarà l'interès que la seva intervenció té per a la història, encara que sigui un familiar proper.

L'arbre genealògic, la fitxa biogràfica i el fris cronològic són procediments que es poden practicar en aquesta etapa.

Pel que fa al qüestionari, sempre s'ha de personalitzar a partir de la fitxa biogràfica. El procés d'elaboració del qüestionari a l'aula és una pràctica que permet analitzar els grans trets d'un tema tot esmicolant-lo en temes i subtemes que seran finalment convertits en preguntes obertes i preguntes concretes. El qüestionari definitiu amb el qual es

CALIFICACIONES FINALES	
ASIGNATURAS	
Conducta	8
Aplicación	7
Puntualidad	10
Educación y aseo	10
Religión	6
Lengua española	8
Lectura	8
Aritmética-Geometría	8
Geografía-Historia de España	8
Ciencias físico naturales	5
Deberes cívicos	4
Dibujo	6
Caligrafía	6

Barcelona, 22 de Junio de 1957
El Secretario,

farà l'entrevista pot ser de diferents tipus segons sigui el projecte (lliure, guiat, semiguiat, etc.).

Fer l'entrevista és el moment del projecte més ben valorat pels alumnes, sigui quina sigui l'edat de l'entrevistador. L'alumne sempre percep la riquesa i l'emoció de la relació personal, malgrat les dificultats de fer una bona entrevista. S'ha de remarcar que l'èxit d'una entrevista rau en una bona preparació. Per això s'ha de practicar a l'aula el conjunt de consells i estratègies per entrevistar.

Un cop acabada l'entrevista, les tasques a fer són variades segons el nivell dels alumnes i l'abast del projecte. Per exemple, en projectes a primària o primer cicle de l'ESO sol ser important escoltar l'entrevista a classe i comentar-la amb tot el grup, alhora que es relaciona amb informacions generals sobre el tema tractat. Per a nivells superiors, s'hauria de completar el tractament, catalogació, anàlisi i contrast de la informació continguda. En tot cas és important fer un informe sobre l'entrevista on l'alumne reflexiona sobre el seu paper com a entrevistador i sobre l'entrevista, tot fent una valoració final de l'experiència.

Limitacions de la pràctica de la història oral a l'aula

El primer escull per a aquesta pràctica docent és el mateix currículum de ciències socials que s'imparteix tant a Catalunya com a Espanya. Al llarg de la secundària i el batxillerat, l'abast enciclopèdic dels programes fa que sigui difícil compaginar aquest tipus de procediments amb el tractament de les matèries preceptives. La història oral és una eina didàctica que requereix temps per ser practicada. En l'ensenyament-aprenentatge de les ciències socials és una opció per la qualitat per damunt de la quantitat.

El segon escull som els docents mateixos, que no ens decidim a fer l'opció de la qualitat. En els departaments de ciències socials es fa difícil adaptar els programes per introduir la història oral, ja que obliga a prescindir d'alguns períodes de la història o de la geografia.

No sempre hi ha suport per part dels departaments dels centres per desenvolupar una manera de treballar innovadora.

Encara que no hi hagi oposició per part dels companys, acostuma a ser un treball generalment solitari. Trobar un company/a de departament que també ho estigui practicant és una de les bases perquè el treball amb història oral deixi de ser una experiència aïllada per convertir-se en una pràctica habitual.

Cal un suport metodològic, d'anàlisi i reflexió sobre el treball desenvolupat a l'aula per tal d'arribar a uns estàndards en els projectes d'aula. En aquest sentit, és important el grup de treball abans esmentat i una xarxa estatal que es vol crear.

Cal implicar també els directius dels centres i l'APA per tal que aportin els recursos que facin possible crear arxius de fonts orals i documentals per conservar el material que van generant els diferents projectes.

En la mesura que sigui possible, cal involucrar també els arxius locals per tal de facilitar la tasca de documentació inicial dels alumnes i potser perquè conservin també algunes de les entrevistes.

Hi ha una manca de divulgació dels projectes que s'estan fent. Caldria un esforç en aquest sentit, ja que això encoratja altres docents a iniciar-se en la història oral. També s'hauria de fer presentar els treballs dels alumnes a premis i convocatòries estimulants.

La pràctica de la història oral a l'aula necessita un professorat entusiasta, ja que en alguns moments implica un cert escreix de feina.

Presentació de les experiències

Les experiències que es presenten a continuació mostren tres exemples de com treballar el tema de les migracions actuals i històriques a Catalunya, mitjançant la metodologia de les fonts orals.

Aquestes experiències s'han fet en el marc del grup de treball «Fonts Orals a l'aula» que el curs 2000-01 un grup de docents de secundària va constituir amb la finalitat de debatre i compartir experiències de treball a l'aula emprant la metodologia de les fonts orals amb alumnes d'ESO i batxillerat.¹

La pretensió del grup és millorar la formació i la pràctica docent en l'ús de fonts orals com a eina didàctica. Com a eix de treball es va triar la contribució de les diferents onades d'immigració a la societat catalana contemporània.

Amb aquest projecte es volia, i es vol, d'una banda, estudiar la història recent de manera més vivencial, apropant l'alumne a les experiències personals, amb el convenciment que els permet entendre

1. L'acolliment de la iniciativa per part dels responsables de la revista *Historia, antropología y fuente oral* i de l'ICE de la Universitat Autònoma va facilitar els mitjans per constituir el grup i de comptar amb una seu per a les reunions.

millor les seqüències i els fets històrics. De l'altra, es vol que els joves aprenguin a dialogar amb persones de diferents edats, procedències geogràfiques i tradicions culturals, incitar-los al respecte per altres visions del món i de la nostra pròpia societat.

El grup va reunir professors de diversos centres² que varen orientar les entrevistes de 266 alumnes, sobretot nois i noies de quart curs d'ESO, però també amb participació de grups de primer cycle i de batxillerat. Aquests joves van entrevistar 172 informants –77 homes i 95 dones–, dels quals 134 procedien d'altres comunitats de l'Estat espanyol amb edats compreses entre els quaranta i els noranta-dos anys, la qual cosa va permetre un coneixement més directe de les migracions interpeninsulars dels anys seixanta fins ara. La resta dels entrevistats van ser 38 ciutadans estrangers procedents de diversos territoris, Àfrica, Iberoamèrica, Àsia, Unió Europea i Europa de l'Est, d'edats compreses entre vint i quaranta-cinc anys que van permetre copsar les circumstàncies de la immigració actual, majoritàriament extracomunitària.

A l'educació primària també s'utilitza la metodologia de les fonts orals adequada al nivell dels nens i nenes d'aquesta edat en forma de autobiografies, relats de la vida dels nostres avis, etc. Algunes de les experiències presentades amb les adequacions pertinents poden donar idees per aplicar-les al cycle superior d'educació primària.

2. G. Biosca (IES Vila de Gràcia, Barcelona); C. Cañelles (IES Lluís de Requesens, Molins de Rei); J. Fernández i E. Sellés (IES Ferrer i Guàrdia, Sant Joan Despí); D. Freixenet (IES Esteve Terradas, Cornellà); M. Gaya (IES Cavall Bernat, Terrassa); P. Gómez (IES Les Corts, Barcelona); J. M. Hernández (Col·legi Padre Enrique de Ossó, L'Hospitalet de Llobregat); B. Moratilla i C. Zafra (IES Torreroja, Viladecans); D. Quinquer (ICE-UAB) i A. Rivero (IES Lluch Rafecas, Vilanova i la Geltrú).

La història oral és una metodologia que, aplicada a l'aula, produeix resultats excel·lents. L'alumnat amb més dificultats descobreix una dimensió més propera de la història i permet a l'alumnat amb més capacitat iniciar-se en el mètode científic. A més de ser una eina útil i engrescadora, la història oral possibilita a l'alumnat la relació amb persones de diferents generacions i cultures, la qual cosa facilita l'adquisició de valors.

Història oral: aprendre i descobrir

**José
Fernández
Segura¹**

**Elionor Sellés
i Vidal²**
IES Francesc Ferrer
i Guàrdia (Sant
Joan Despí)

Dues actituds complementàries

Sovint s'han generat polèmiques a l'ensenyament secundari entre el professorat preocupat per la didàctica i el professorat preocupat pel nivell acadèmic. Hi ha qui s'estima més reciclar-se professionalment, es preocupa de posar-se al dia amb la lectura de l'última bibliografia i alhora procura transmetre al seu alumnat els corrents més innovadors de l'àrea de coneixements que imparteix. D'altres es preocupen d'assistir a cursets on es tracta sobre l'aprenentatge de l'alumnat més desmotivats o més necessitats d'ajut amb l'objectiu que el seu treball resulti útil i comprensible. Nosaltres hem cregut sempre que no hi ha incompatibilitat entre els dos aspectes i que ara, més que mai, tots dos són necessaris i complementaris. La nostra experiència com a investigadors i com a docents així ens ho confirma.

La recerca feta amb fonts orals dins l'àmbit universitari ens ha demostrat l'enorme potencial que aquesta metodologia té i que és susceptible d'utilitzar-se en el camp de la didàctica sense perdre l'essència del mètode. Delimitar l'objecte d'estudi, apropar-se al

1. jferna36@pie.xtec.es

2. eselles@pie.xtec.es

coneixement del tema a partir de les fonts escrites, elaborar el qüestionari, seleccionar candidats i candidates a entrevistar, preparar l'entrevista, fer-la, analitzar-la i treure'n conclusions, són trets fonamentals del mètode, a l'abast de l'alumnat de secundària i que es poden abordar amb un mínim de rigor científic.

El projecte

A partir d'aquesta premissa ens vàrem plantejar experimentar l'ús de les fonts orals a 4t d'ESO. Vàrem decidir treballar la immigració a Catalunya els anys 1950-70 en un crèdit variable i la immigració estrangera a l'actualitat en un altre. Això ens permetria comparar processos i establir conclusions amb un mateix perfil d'alumnat que comparteix àmbit geogràfic, el Baix Llobregat, i medi socioeconòmic.

Vàrem estructurar els crèdits en dues parts fonamentals. A la primera preteníem que l'alumnat conegués els trets bàsics de la història oral: Què és la història oral? Com és un projecte d'història oral? Organització d'un projecte (elaboració del qüestionari, recerca de testimonis, entrevistes, transcripcions, anàlisi de les entrevistes, establiment de conclusions). A la segona part, preteníem que l'alumnat es familiaritzés amb els continguts de fets i conceptes de la immigració i dugués a terme l'aplicació pràctica del projecte.

Qüestionari

En primer lloc, vàrem treballar els principis teòrics de la història oral i posteriorment, una vegada presentats els principis de la nova metodologia, vàrem treballar de manera paral·lela els fets i conceptes de la immigració i el treball pràctic de la història oral. L'elaboració del qüestionari és un aspecte de cabdal importància al qual cal dedicar un temps. En aquest pas és important el treball en equip, motivar l'alumnat perquè en sorgeixin els interrogants fonamentals que articularan posteriorment el qüestionari. Una vegada establerts els punts a tractar, el professorat orientà els nois i noies en l'organització de les preguntes a fer. Saber formular preguntes és essencial per garantir l'èxit de l'experiència. En aquest sentit, cal dir que és primordial la sistematització dels interrogants i l'acotació de les preguntes. Cal

24 Història i fonts orals

supervisar els enunciats que l'alumnat tendeix a formular, els quals, en general, són preguntes obertes, del tipus: com era la casa on vivies?, i ajudar-los a centrar i demanar precisió al testimoni amb un ventall de preguntes tancades: Quantes habitacions tenia la teva casa? Com eren de grans? Com era el lavabo? Com era la cuina? Amb què cuinàveu?... La preparació d'aquesta tipologia de preguntes és decisiva perquè té repercussions immediates en dos aspectes diferents. El primer és ajudar l'alumnat a treure la màxima informació del seu testimoni. Un noi o una noia d'aquesta edat (catorze-setze anys) no és capaç encara d'improvisar davant la indefinició d'un adult, d'aquí la necessitat de proveir-lo d'un ventall de preguntes tancades. D'altra banda, aquestes preguntes impediran que es puguin interpretar erròniament contestacions ambigües o genèriques.

Creiem convenient posar un exemple extret d'una entrevista d'una alumna, el qual posa en relleu aquest perill. La noia pregunta a l'àvia com era la casa una vegada arribats a Barcelona, i l'àvia li diu que era *normal*. La noia no pregunta res més, perquè ella ja s'ha fet una representació mental d'una casa *normal*. Més endavant, en un altre moment de l'entrevista, l'àvia revelarà que en aquella casa vivien dues famílies en dues habitacions.

Testimonis

Cal seguir també amb atenció la tria dels testimonis per tal d'establir el perfil més adequat de les persones que han de ser entrevistades. En el cas de la immigració espanyola, es va limitar la mostra a aquelles persones que haguessin optat per la immigració, de manera personal o no, i que havien tingut experiència laboral prèvia. Això ens permetria després veure el pas d'una societat eminentment agrària a una d'industrial i poder establir així paral·lelismes entre les dues experiències (habitatge, condicions de treball, salaris, oci...).

En el cas de la immigració estrangera, se'ls va informar de les institucions on es podien dirigir per trobar testimonis: associacions d'immigrants, associacions d'ajut als immigrants, ajuntament, sindicats, etc., amb l'objectiu de facilitar-los la recerca que es preveia difícil. Però va ser gairebé impossible trobar persones disposades a ser entrevistades perquè tenien por d'explicar una experiència que no

sempre és legal. Curiosament, va ser l'entorn pròxim (familiar, veïnal) a l'alumnat el que va permetre trobar els testimonis disposats a col·laborar. Sor-tosament va sortir una mostra força re-presentativa de la immigració estrangera a Catalunya que ens va permetre establir una tipologia força rica de causes de la immigració, com també de les zones de procedència.

Entrevistes

En primer lloc, abans de fer l'en-trevista, és convenient que l'alumnat pugui escoltar-ne algunes que s'hagin fet amb anterioritat. Es pot mostrar algun passatge que contingui errors o encerts que puguin ser alligadoradors. A mesura que l'alumnat vagi fent l'entrevista, se'n poden escoltar fragments a classe, perquè s'ha demostrat que això motiva els alumnes que encara no l'han fet.

Cal insistir que per fer correctament l'entrevista és molt important disposar d'un espai tranquil i reservat, preferentment la casa mateixa del testimoni, en el qual la persona entrevistada es pugui sentir còmoda. Cal indicar, també, que no cal tenir pressa i que és bo deixar parlar el testimoni sense perdre de vista el guió preestablert per recollir i enregistrar el màxim d'informació. És recomanable també que, abans de donar per acabada l'entrevista, l'alumne/a faci una revisió del qüestionari, perquè amb els nervis del moment és freqüent deixar-se alguna cosa sense preguntar. És bo, també, que en el moment de l'entrevista hi hagi fotografies, cartes, documents que puguin estimular la memòria del testimoni i la curiositat de l'entrevistador/a. Abans d'acabar l'entrevista convé donar la possibilitat, a la persona entrevista, d'afegir allò de què vulgui deixar constància. En ocasions aquesta invitació última dona pas a reflexions interessants que completen o fins i tot introdueixen nous elements que no han aparegut a l'entrevista.

Un gran conjunto de viviendas modernísimas en un lugar elevado y sano a pocos minutos de la Diagonal

Pisos: entrada 25.000 ptas

CIUDAD SATELITE DE SAN ILDEFONSO

CONSTRUCCIONES ESPAÑOLAS S A

ENRIQUE GRANADOS, N.º 136

Transcripcions

Aquesta tasca és feixuga a l'hora de dur-la a terme i per aquesta raó provoca més rebuig per part de l'alumnat. No som partidaris de la transcripció literal, però sí que trobem convenient que es faci una transcripció resumida dels continguts que prèviament s'hagin assenyalat, és a dir, abans de transcriure cal escoltar la cinta i anotar els trams més significatius que en acabat es transcriuran sintèticament. En el cas que l'alumnat hagi notat un passatge d'especial interès, cal fer-ne una transcripció literal que se citarà a l'informe de conclusions amb l'objectiu d'exemplificar alguns aspectes a destacar.

Tenir a l'abast la transcripció és realment útil per tal d'elaborar les conclusions. La transcripció és el document del qual es partirà per fer l'anàlisi, fer comparacions dels diversos processos d'emigració a partir dels quals es podran establir les continuïtats i els canvis que s'han produït en el temps estudiat. És per aquestes raons que la transcripció esdevé essencial en el procés de la història oral i en l'establiment de conclusions.

Informe i establiment de conclusions

En acabar l'anàlisi i transcripció de les entrevistes, l'alumnat va haver de redactar un informe que recollís els aspectes més rellevants dels testimonis. A la classe s'havien establert una sèrie d'elements comuns que cada alumne/a havia d'extreure de la seva entrevista, per exemple: causes d'emigració, tipus de vida anterior a l'emigració (habitatge, oci, treball, salari...), viatge, tipus de vida posterior a l'emigració i valoració del procés d'assentament.

Cada grup d'alumnes redactà l'informe tenint en compte aquests elements i posteriorment a classe es va fer una posada en comú. Cada aspecte treballat sorgia a classe amb tota la riquesa de matisos del ventall de totes les entrevistes que s'havien fet. Un/a estudiant s'encarregava de recollir tots els punts que anaven sortint amb l'objectiu d'elaborar un informe final comú que establís les conclusions finals del grup. D'aquesta manera culminava el procés d'història oral; cadascuna de les entrevistes es fonia amb d'altres, de manera que juntes ens ajudaven a entendre el procés de l'emigració i ens permetien, així,

arribar a conclusions rigoroses i científiques que es podien contrastar amb les publicacions que s'havien consultat sobre el tema.

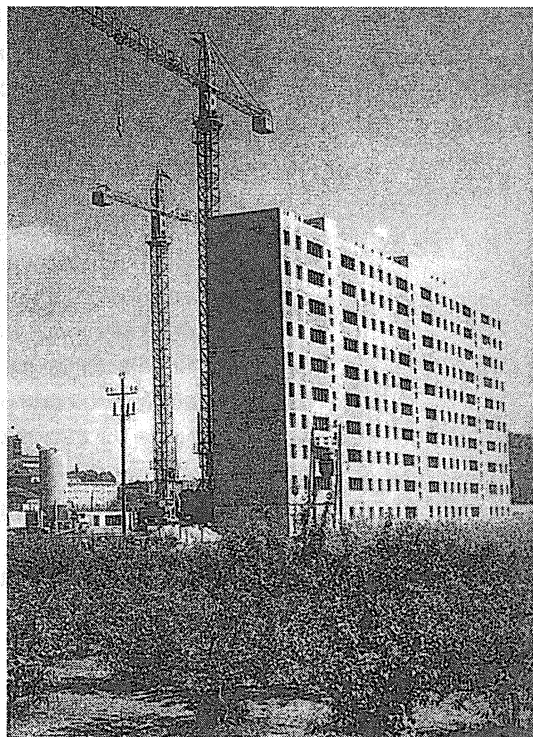
Algunes dificultats

En el cas de *La immigració a Espanya 1950-70*, ens vam trobar amb alguna dificultat que volem exposar. L'experiència es va dur a terme en un crèdit variable anterior a l'explicació d'aquest temps històric en el crèdit comú i això va comportar una manca de coneixements previs referits al procés de la immigració que va dificultar la comprensió dels testimonis. Vista l'experiència, considerem que és imprescindible treballar sempre el període històric perquè l'alumne/a pugui fer bé el qüestionari i pugui interpretar correctament el significat dels testimonis de les

persones entrevistades. Un exemple il·lustratiu del que diem el podem trobar en una noia que interpretava que la *marxa del poble* de l'avi, en plena guerra civil, era el procés d'emigració, quan l'avi explicava ben clarament que: *Franco me llevaba, Franco me obligó*. Portada per aquesta errada, la noia no entenia el salt en el temps i perquè l'avi marxava els anys trenta i després arribava a Barcelona els anys seixanta. Finalment, la noia no entenia gairebé res del que l'avi li explicava.

Valoració de l'alumnat

En acabar el crèdit, es va passar un qüestionari de valoració en el qual l'alumnat podia reflectir amb tota llibertat el seu parer sobre l'experiència. La majoria va valorar positivament l'ús de les fonts orals perquè, segons les seves pròpies paraules, van aprendre coses que no sabien i també perquè els va ajudar a prendre consciència del que

significa la immigració. En alguns casos també van valorar l'experiència, perquè era una manera diferent de treballar a l'aula. Els va interessar especialment ser protagonistes del procés d'aprenentatge. La veu d'un alumne recull bé l'opinió general sobre aquesta qüestió: «S'aprèn més a l'entrevista que fent teoria a classe.»

En el crèdit de la immigració estrangera a l'actualitat, es manifestà que la llengua havia estat una dificultat, però que, salvat aquest obstacle, es valorava positivament l'experiència perquè els havia permès conèixer altres persones i cultures. En general, valoraven l'esforç que comportava relacionar-se amb persones desconegudes, cosa que els havia permès conèixer de prop la situació precària de molts immigrants. L'alumnat que va cursar el crèdit de la immigració a Espanya en el període 1950-70 destacava en la seva valoració el coneixement que havien tingut dels seus orígens familiars i, en concret, de les penalitats que aquests varen passar. En paraules d'una alumna: «Saber que venim de coses que no sabem».

Conclusions

En termes generals, estem força satisfets dels resultats de l'experiència en la mesura que hem comprovat que connecta amb l'alumnat. A aquells que tenen més dificultats, els ajuda a desenvolupar un treball que els motiva, els fa protagonistes i els ajuda a progressar. A l'alumnat més interessat i amb més capacitat els apropa a nous coneixements i els obre noves perspectives en el camp de l'estudi i el rigor científic.

Dur a terme aquesta experiència ens ha permès descobrir altres aspectes positius que en el moment d'iniciar-la ignoràvem. En el cas de la immigració a Espanya, el treball ha posat en contacte dues generacions i ha permès que els joves s'adonin, valorin i respectin l'esforç de les persones que els han precedit per superar les dificultats de la dictadura i de la penúria econòmica d'aquells temps. D'altra banda, les persones grans han tingut l'oportunitat d'explicar les seves vivències que en massa ocasions han restat ocultes; han pogut apropar-se als joves i descobrir, també en ells, valors que creien caducats.

En el cas de la immigració estrangera, hi hem vist com l'ús de les

fonts orals fomenta, en l'alumnat, el respecte per la diversitat cultural, els amplia el coneixement de les causes de l'emigració, els sensibilitza respecte a les condicions de vida dels països fora de l'òrbita europea i els fa entendre la situació actual dels immigrants a Catalunya. Tot això facilita la comprensió del fet migratori i els ajuda a prendre partit davant d'actituds racistes i xenòfobes.

En definitiva, la història oral a l'ensenyament secundari és una eina eficaç que apropa la història a l'alumnat, fa que aquesta prengui vida i, en conseqüència, desperti l'interès de l'alumnat pel coneixement històric. Alhora la història oral es revela, amb una força inusitada, com una excel·lent transmissora de valors.

La història oral a primer curs d'ESO

La història oral és una font d'informació que ens permet conèixer el passat i el present d'una manera més directa i més humana. És una eina que ens ajuda a comprendre el món que ens envolta i a prendre partit davant d'actituds racistes i xenòfobes.

La història oral és una font d'informació que ens permet conèixer el passat i el present d'una manera més directa i més humana. És una eina que ens ajuda a comprendre el món que ens envolta i a prendre partit davant d'actituds racistes i xenòfobes.

La història oral és una font d'informació que ens permet conèixer el passat i el present d'una manera més directa i més humana. És una eina que ens ajuda a comprendre el món que ens envolta i a prendre partit davant d'actituds racistes i xenòfobes.

La història oral és una font d'informació que ens permet conèixer el passat i el present d'una manera més directa i més humana. És una eina que ens ajuda a comprendre el món que ens envolta i a prendre partit davant d'actituds racistes i xenòfobes.

La història oral és una font d'informació que ens permet conèixer el passat i el present d'una manera més directa i més humana. És una eina que ens ajuda a comprendre el món que ens envolta i a prendre partit davant d'actituds racistes i xenòfobes.

«La història oral permet que l'alumne intervingui al llarg de tot el procés d'aprenentatge i l'obliga a involucrar-se tant en la recerca de la informació com en l'elaboració de les conclusions.»

La història oral a primer curs d'ESO

**M. Àngels
Rivero Gilardi**

IES Lluch i Rafe-
cas, de Vilanova i la
Geltrú.

La primera vegada que vaig tenir contacte amb la història oral no era conscient que estava emprant una metodologia específica per treballar temes d'història recent. De fet, la percepció que compartia aquest tipus de treball amb altres persones, de manera sistemàtica i experimentada, va venir a posteriori.

La idea de treballar història oral va tenir el seu origen en un estudi sociològic, mitjançant entrevistes, dut a terme sobre una mostra de cent sitgetans durant dos anys i mig i que va ser recollit en el llibre *Uns altres sitgetans*. L'objectiu d'aquest treball era donar a conèixer allò que veritablement és ser sitgetà, descobrir les seves arrels a partir de l'experiència de les persones del poble.

Fer les entrevistes va requerir la intromissió en les cases del sitgetans enquestats, els quals no solament me n'obriren les portes, sinó també els cors. Escoltar-los i intentar posar-me en el seu lloc em va proporcionar una gran riquesa que no els podré agrair mai prou.

Un dia, llegint el diari, vaig veure una convocatòria adreçada a totes aquelles persones interessades en la història oral. A partir d'aquí vaig descobrir algunes de les moltes feines que es feien. Assistir a reunions i compartir experiències amb altres professionals em va ajudar molt i

em va engrescar a dur a terme el projecte d'història oral a l'institut.

Entre els diferents projectes d'història oral plantejats a l'institut, amb diferents grups i nivells, el més enriquidor ha estat el desenvolupament d'un crèdit variable amb els alumnes de primer curs d'ESO.

A l'hora de plantejar aquest treball s'ha de tenir en compte que partim d'una determinada manera d'entendre el fet educatiu i l'ensenyament-aprenentatge de la història:

- Considerem que l'alumnat ha de prendre part en el procés d'ensenyament-aprenentatge com a subjete actiu que va elaborant i construint el propi coneixement. És dins d'aquesta concepció que valorem com a fonamental la recerca de la informació, la seva elaboració, la contrastació de diverses fonts i l'establiment de conclusions.

- Creiem que, partir del més concret i particular, la història familiar ajuda els alumnes a arribar al coneixement de la història general de manera més motivadora i significativa.

- Entenem que l'estudi de la història ha d'afavorir en l'alumnat la capacitat d'anàlisi de la societat que viu i la incorporació conscient a la ciutadania.

Els aspectes bàsics de la programació van ser els següents:

Objectius del crèdit

1. Comprendre la cultura del present a la llum del passat.
2. Identificar les causes de la immigració.
3. Entendre la diversitat que conforma la societat catalana.
4. Utilitzar la metodologia de la història oral.
5. Adquirir consciència del temps i de l'espai utilitzant diverses fonts: documents familiars, vídeo, premsa.
6. Fomentar el diàleg intergeneracional.
7. Dotar l'alumne d'una sèrie d'eines que li facilitin tant el propi coneixement com el dels altres. Comprendre el llenguatge corporal.
8. Aprendre a treballar en equip i a establir conclusions de grup.

Continguts de fets

1. Les migracions:

- Definició del concepte.
- Tipus de migracions.
- Causes i conseqüències. Els sistema econòmic que provoca immigració.
- El procés d'adaptació al nou territori.

2. Les evocacions del passat. La història i les fonts orals:

- Què és la història oral?
- Què és un projecte d'història oral?
- La definició del tema a investigar.
- El qüestionari.
- Les entrevistes.
- Anàlisi de les entrevistes.

Continguts procedimentals

- Anàlisi i interpretació de textos, gràfics, mapes.
- Obtenció d'informació mitjançant l'ús de les fonts orals.
- Elaboració de qüestionaris.
- Selecció d'informants en la família.
- Experiència de fer una entrevista.
- Establiment de conclusions.
- Pràctica del debat i posada en comú.

Continguts de valors, actituds i normes

- Contribuir a l'educació per a la ciutadania. Sensibilitzar els alumnes davant de determinats conflictes presents a la nostra societat.
- Desenvolupar l'empatia envers les persones immigrades.
- Ensenyar a tenir paciència i a escoltar la gent gran.
- Valoració positiva de la metodologia de la història oral com a mètode per penetrar en la vida dels protagonistes anònims de la història recent.
- Respecte, diàleg i valoració de les cultures i tradicions diferents.
- Valoració dels temps passats.

Activitats d'ensenyament-aprenentatge

1. Confecció de l'arbre genealògic familiar.
2. Fer l'autobiografia o un llibre de records personals.
 - Fitxa personal
 - Ordre cronològic
 - Aprendre a explicar fets i sentiments
3. Assistència a la xerrada d'un actor sobre el significat de les expressions i els gestos.
4. Expressar públicament alguns sentiments sense emprar la paraula. Fer un procés d'introspecció i expressar un desig.
5. Visualització d'una pel·lícula muda, *Tiempos Modernos*, per tal de captar els missatges no verbals.
6. Comentari de notícies sobre la immigració.
7. Anàlisi de dades i textos sobre algunes de les onades migratòries al nostre país: causes i tipus.
8. Reflexió oral i escrita sobre temes com: «posa't en la pell d'un immigrant» o «els peus aquí i el cor allà».
9. Lectura d'una antiga fotografia familiar o d'objectes personals.
10. Entrevista al meu millor amic (per tal de familiaritzar-se amb l'enregistradora).
 - Els primer records.
 - El que més m'agradava de petit.
 - Els jocs.
 - L'escola.
 - El que no podia fer.
 - El que no m'agradava.
 - El que em feia por.
 - Els meus amics.
11. Preparació i realització d'una roda de preguntes a un professor o una professora.
12. Reflexió sobre els possibles informants per fer una entrevista sobre la immigració. Selecció.

13. Exploració prèvia d'idees abans de fer el qüestionari.
14. Elaboració del qüestionari.
15. Entrevista i posterior anàlisi a la classe.
16. Elaboració del treball de l'entrevista en forma biogràfica sense que hi apareguin les preguntes i respostes.

Valoració

Els resultats d'aquesta experiència han estat molt positius, especialment pel grau de motivació, d'entusiasme i d'implicació que han mostrat els nois i les noies del grup.

Ens hem adonat que la història oral, fins i tot a primer curs d'ESO, permet que l'alumne intervingui al llarg de tot el procés d'aprenentatge i l'obliga a involucrar-se tant en la recerca de la informació com en l'elaboració de les conclusions.

Dins de tot el procés d'ensenyament-aprenentatge basat en la metodologia de la història oral hem pogut comprovar que l'entrevista és una eina molt potent i enriquidora perquè posa en contacte persones grans –que gaudeixen d'un ampli passat– amb adolescents de curta història. El testimoniatge d'una persona gran els ha ajudat, d'una banda, a valorar més els seus avis i, de l'altra, a comprendre el temps històric que li ha tocat viure.

Mitjançant aquest crèdit, s'han adonat que hi ha una altra manera de fer història. En contrast amb la seva experiència de treballar la història d'una manera tradicional, rutinària i memorística, gaudeixen d'una alternativa que els mostra la cara humana del coneixement i els subministra una informació que no trobaran als llibres de text.

Finalment, cal tenir present que la inexperiència de l'alumnat per treballar amb aquesta metodologia fa imprescindible pautar molt el treball i fer un seguiment minuciós de la tasca diària dels nois i noies.

Aquesta experiència posa de manifest que és possible plan-tejar projectes –com l’elaboració d’un atlas de les migracions al llarg de la història– amb alumnes voluntaris de diversos grups i que hi dediquen moltes hores.

Migracions d’abans i d’ara

Experiència de l’IES Vila de Gràcia, Barcelona

No hi ha dubte que actualment el professorat ha d’inventar tot tipus d’estratègies per acollir a les aules de secundària el degotís de joves immigrants que s’està produint, per facilitar la convivència i, a la vegada, per mantenir un nivell de treball satisfactori en les matèries del currículum. Ara bé, com en el cas d’altres temes conflictius, les ciències socials disposen de molts recursos per convidar tots els estudiants a l’aprenentatge comprensiu del fenomen migratori en què ens trobem immersos, per promoure l’empatia mútua, per educar-los a viure en societat i generar interès per més enllà de les nostres fronteres.

Genona Biosca

1. Un projecte en dos anys

1. Durant el primer any, els dos grups de tercer d’ESO de l’institut van acollir una sèrie de nois i noies de diversos països d’Amèrica Llatina, com també Alí, un marroquí amb importants dificultats per a l’aprenentatge. A la diversitat de nivells present a les nostres aules, s’hi havia afegit la diversitat cultural. Aviat es posà en evidència que calia crear algun centre d’interès que cohesionés cada grup d’alumnes, que fos capaç de desencadenar afecte per la història i facilités les activitats

de raonament. Els continguts formals de la matèria eren, en aquest cas, la història antiga i medieval. Ara bé, es va seleccionar un fil conductor, els moviments de població al llarg del temps, amb l'objectiu de posar en relleu colonitzacions, conquestes, expulsions, migracions forçoses, etc., i els motius que les havien ocasionat. El tema de les migracions havia estat encetat, s'havia caracteritzat com a fenomen històric de causalitat múltiple i, a la vegada, s'havia creat el clima per treballar-lo en noves ocasions.

2. És per això que el curs següent, amb uns continguts tan amplis per endavant com la història moderna i contemporània, i els mateixos alumnes situats a quart d'ESO, va semblar interessant programar la continuació de l'estudi dels moviments migratoris al llarg del temps, en aquesta ocasió, amb dues aplicacions complementàries orientades a experimentar diversos camins per obtenir i processar la informació en història i en història recent.

2.1. En primer lloc, la seqüència cronològica va fer aparèixer nous fluxos de població; va ser el moment de tractar el comerç d'esclaus negres, les migracions camp-ciutat, les experiències dels refugiats polítics i les migracions Nord-Sud. Simultàniament, un equip d'alumnes voluntaris es dedicava, en hores extraordinàries, a consultar llibres i atles a la biblioteca i a elaborar un atlas col·lectiu amb els mapes comentats de les migracions històriques que s'havien identificat i que havien incidit en la història del nostre país. En aquest cas, el producte era un atlas i les fonts consultades eren de tipus secundari.

2.2. A meitat de curs, un cop immersos en l'anàlisi del segle XX, es programà un estudi sobre les migracions del nostre segle viscudes per testimonis propers als alumnes mitjançant el procediment de l'entrevista. Es va acordar aplicar un criteri de selecció dels informants molt obert i s'elaborà conjuntament un qüestionari únic que es podia adaptar a qualsevol circumstància (vegeu-lo al final de l'article).

El producte, individual o per parelles, havia de ser un informe de cas, que es podia completar amb d'altres fonts com els documents personals i les fotografies antigues que tenien una significació per als entrevistats. Posteriorment, cada classe havia de classificar i tipificar els casos identificats. I així fou com els nostres alumnes de quart d'ESO van arribar a localitzar i a dialogar amb homes i dones adults, testimonis de

gairebé tots els fluxos migratoris que han incidit en la història de Catalunya del segle XX, és a dir:

- Lluitadors i lluitadores antifeixistes que es van haver d'exiliar a França, l'URSS o Amèrica Llatina al final de la Guerra Civil Espanyola.
- Treballadors immigrants procedents de diverses regions d'Espanya que es van establir a Barcelona i a d'altres localitats catalanes, i treballadors que van emigrar als països més industrialitzats d'Europa, tots ells durant el franquisme.
- Treballadors immigrants de les darreres dècades que fugen de les dificultats polítiques i econòmiques de diversos països d'Amèrica Llatina, Àfrica o Àsia.

2. Vinculacions del treball

El projecte va quedar vinculat al grup de treball de l'ICE-UAB «Fonts orals a l'aula», la qual cosa va donar més rellevància a les activitats que se'n desprenien. Els alumnes formaven part d'un col·lectiu d'estudiants de secundària de diferents centres catalans que compartia una experiència: aplicar la metodologia de la història oral a la recerca d'informació sobre la problemàtica migratòria del segle a partir de les trajectòries de vides anònimes. Periòdicament les dues classes eren informades de les reunions de coordinació.

A més, la participació d'alguns cursos i professors del nostre institut en la xarxa de centres de secundària que desenvolupaven el projecte europeu Connect «Jove Ciutadania activa 2000-01», va donar una segona dimensió al treball. Els nostres alumnes se sumaven també a una iniciativa d'àmbit europeu on cabien tota mena d'experiències lligades a l'educació en els valors de la democràcia i els drets humans: Era una nova ocasió per establir vincles, per mostrar o per descobrir situacions semblants en d'altres països d'Europa.¹ El curs va concloure amb una conferència-col·loqui amb l'exeurodiputat Antoni Gutiérrez

1. DD.AA. *Towards active citizenship. Connecting young citizens across Europe and the world*. Edited by DG Education and Culture of the European Commission, Col·legi oficial de Doctors i Llicenciats de Catalunya. Barcelona: Fòrum Barcelona 2004, Education Project, 2001.

Díaz sobre la immigració a la Unió Europea on es va plantejar un debat molt interessant sobre les contradiccions entre la política migratòria dels estats de la Unió i els continguts de la Carta dels Drets dels ciutadans europeus.

3. Valoracions

El projecte «Migracions d'abans i d'ara», que va sorgir de la necessitat de donar resposta al perquè de la presència d'alumnes d'altres continents a les nostres aules, ha tingut l'oportunitat d'anar-se configurant d'acord amb una bona part de les variables que les reflexions en didàctica aconsellen tenir en compte, a saber, el context d'aula, l'adequació dels continguts del currículum oficial, la importància de la motivació i dels procediments en l'aprenentatge, la necessitat de situar en un lloc preferent l'educació en valors, el treball cooperatiu, l'interès per la vinculació del treball d'aula amb projectes externs afins, etc.

Tot i la simplicitat i les limitacions dels productes finals d'alguns alumnes –problema que difícilment resoldrem a l'ESO–, en general tots ells han posat de manifest haver aconseguit un grau d'interès i de nous coneixements important. L'entrevista ha estat sempre considerada l'activitat-estrella, engrescadora abans de fer-se i gratificant després, tal com ho presenta l'article que sintetitza l'avaluació del grup de treball de l'ICE-UAB. Ho corroborem amb algunes de les opinions dels nostres alumnes:

Sobre el tema d'estudi

- «S'aprenen històries de gent que mai havies imaginat.»
- «Les migracions... són un moviment constant al llarg de tots els temps.»

Sobre la manera de veure les persones que emigren

- «Aprens i et dóna ganes d'ajudar.»
- «Jo sempre he pensat que ja és prou difícil haver d'abandonar el teu país... no se'ls pot tenir cap menyspreu.»
- «Ara els miro de més bon ull.»

—«El món és de tots i cada persona hauria de tenir dret a viure on volgués.»

—«He descobert el meu avi; hi havia moltes coses de la seva experiència que no coneixia.»

Sobre el mètode de treball

—«El què més m'ha agradat d'aquest treball ha estat fer l'entrevista; però costa parlar de coses íntimes amb persones que no coneixes gaire.»

—«Està bé..., ells se senten escoltats i útils.»

Totes aquestes paraules ens porten a pensar que els alumnes de finals de l'etapa obligatòria es troben en un bon moment per ser introduïts en l'ús del procediment de la història oral, si del que es tracta és de fer-los descobrir realitats col·lectives alienes. Un projecte de treball amb fonts orals pot arribar a cohesionar alumnes de diferents nivells perquè és atractiu. D'entrada sembla fàcil de fer i, a més, atorga a l'entrevistador un cert protagonisme. Les situacions d'emotivitat que es viuen durant la conversa amb els informants, especialment si es

donen relacions de proximitat amb els entrevistadors, permeten entendre per via inductiva els aspectes més humans d'un moment històric determinat. Amb tot, convé tenir present que si el professorat no reitera prou la importància que tenen les relacions entre l'individu i el seu context, el poc sentit del rigor històric dels joves d'aquestes edats fa córrer el risc de perdre la temporalitat de cada història personal. Ara bé, projectes de treball d'aquest tipus es recorden sempre i obren les portes a experiències semblants durant el batxillerat, les quals poden donar resultats molt més rics.

IES Vila de Gràcia - Barcelona
Projecte 4t d'ESO. «Migracions d'abans i d'ara»

Qüestionari per entrevistar a un/a emigrant/immigrant

1. Autopresentació

Nom, data de naixement, localitat, característiques familiars, estudis, estat civil, fills, ocupació actual, religió, interessos polítics/tipus de cas que representa.

2. El conflicte personal

- 1) Quina era la seva situació laboral quan va decidir marxar? / Quina era la seva situació «política» quan va decidir marxar?
- 2) Quin creu que hauria estat el seu futur?
- 3) On vivia, amb qui vivia?
- 4) Quan va marxar?
- 5) Quines pertinences va deixar?
- 6) Quins familiars es van quedar?

3. El viatge

- 1) On es va dirigir (regió, país, ciutat) Per què?
- 2) Quin mitjà de transport va utilitzar?
- 3) Amb qui va viatjar, per què?
- 4) Quina durada va tenir el viatge?
- 5) Va tenir algun problema durant el viatge?
- 6) Quina quantitat va pagar pel viatge? A qui ho va fer?
- 7) Quin era el seu equipatge?

4. L'arribada al país o regió receptora

- 1) En quines condicions físiques i morals va arribar?
- 2) Tenia alguna persona amb qui entrar en contacte? Què va fer?
- 3) Portava gaires diners?
- 4) On es va allotjar els primers dies?
- 5) Com se sentia?

5. La integració

- 1) Com va obtenir el seu primer treball, quin era i què li pagaven?
- 2) Quins han estat des de llavors tots els treballs que ha fet?
- 3) Ha tingut gaires dificultats a trobar treball?
- 4) En quins llocs ha viscut des de la seva arribada?
- 5) Qui ha viscut amb vostè?
- 6) Quina documentació ha necessitat per formalitzar la seva estada? Com l'ha obtingut?
- 7) Quins problemes ha tingut la integració dels seus familiars? (escoles, altres treballs, etc.)
- 8) Quins costums conserva del seu país o regió d'origen? Té dificultats a practicar-los?
- 9) Quins costums del nostre país o regió ha incorporat en la seva vida?
- 10) Enviava o envia alguns diners a la seva família? / En rebia?
- 11) S'ha integrat a algun col·lectiu del nostre país o regió? Quin i per què.
- 12) Quina és actualment la seva pàtria, la seva regió?
- 13) Com veu el futur, el dels seus fills?

6. Els records

- 1) Conserva algun objecte, document o fotografia que li recordi els seus orígens?
- 2) Ens el podria fer veure i copiar per adjuntar-lo a la història de la seva vida? Expliqui què li recorda.

Amb l'objectiu de facilitar a tots aquells ensenyants que vulguin treballar amb fonts orals a l'aula, publiquem aquest recull de recursos dels països catalans de fàcil accés.

Una aproximació als arxius amb fonts orals en l'àmbit català*

Lluís Úbeda Queralt

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Dpt. de Fonts Orals

«Les entrevistes aviat em van convèncer de la dificultat d'interpretar les paraules dels altres, i no trair el cabdal d'inspiració que provoquen. Per aquest motiu les he utilitzat amb tanta cautela. A més a més, cada nova etapa del projecte ha obert un ventall de possibilitats, perquè tot estava per fer i en avançar s'obrien horitzons insospitats».

(Mercè Vilanova, *Les majories invisibles*, p. 13-14)

Al llarg dels darrers anys, dins de la disciplina arxivística i dels arxius s'ha anat produint, cada cop més, un reconeixement dels documents orals com una altra tipologia més del conjunt del patrimoni documental.

Per tal d'aproximar-nos a l'actual estat de la qüestió de les fonts orals a les terres de parla catalana, vam fer durant el segon semestre de l'any 2001 una enquesta a totes aquelles institucions, entitats o particulars que potencialment ens podien aportar informació sobre el

* Aquest article és un resum de la ponència titulada «Els bancs de dades d'història oral a l'actualitat als territoris de parla catalana», presentada dins les jornades «Fonts Orals. La investigació a les terres de parla catalana», organitzades per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i el Museu d'Història de Catalunya (Barcelona, 14 i 15 de desembre de 2001).

tema que volem exposar. Així es van enviar 117 enquestes i ens en van tornar 39 de contestades. Del conjunt de respostes, podem establir un seguit de tendències:

1. L'existència de fonts orals dins de totes les tipologies d'arxius i institucions culturals, tot i que els que semblen marcar una tendència de desenvolupament més gran en el camp de les fonts orals són els arxius municipals, les fundacions i els museus.

També s'ha pogut constatar que, en alguns casos, el fet de no tenir fonts orals als arxius té l'origen no pas en una manca d'interès, sinó fonamentalment en dos condicionants: 1. Les prioritats indefugibles que, com a arxius, han d'assumir. 2. Les limitacions de tipus material.

2. Per la seva temàtica, destaquen les fonts de caràcter històric, etnològic i de tradició oral.

3. Pel que fa als suports documentals, encara continuen sent majoritaris els analògics; això no obstant, hem de destacar que els projectes més recents ja s'inicien amb formats de tipus digital (CD, Minidisc, vídeo...).

4. Pel que fa a la classificació de les fonts orals, ens trobem amb una varietat molt ampla, que va des del quadre de classificació a l'ordenació temàtica, onomàstica o bé el registre d'entrada, entre d'altres.

5. La majoria de les fonts orals han sorgit durant les tres últimes dècades del segle XX.

6. La transcripció dels documents orals només es practica de manera majoritària a fundacions i museus, i de manera minoritària en arxius municipals.

7. L'accés als documents és reservat principalment a investigadors, amb l'autorització prèvia dels testimonis i amb una limitació a la reproducció.

8. Pel que fa a la preservació, el sistema majoritari és la duplicació, tot i que hi ha una tendència creixent cap a la conversió a formats de tipus digital. En aquest aspecte, considerem un fet molt positiu la no destrucció dels documents orals originals.

9. La majoria dels enquestats tenen prevista la realització o continuació de projectes de recollida de fonts orals, i la millora en el tractament arxivístic i documental de les fonts orals com, per exemple, la catalogació, la conversió digital o bé la transcripció dels documents.

Arxius nacionals

En el cas de Catalunya, la Fonoteca Nacional conserva els fons sonors procedents del dipòsit legal des de l'any 1958, o sigui tota la producció en so editat a Catalunya. Així, per

44 Història i fonts orals

exemple, al final de 1994 va rebre la transferència dels fons de Ràdio Barcelona, o donacions de fons personals, com la de Ricard Gomis, consistent en 1200 discs de vinil de música clàssica, o la col·lecció de música d'Oriol Martorell composta per 5.500 documents sonors de música, entre d'altres.¹

L'Arxiu Nacional de Catalunya, i en concret l'Àrea dels Fons d'Imatges, Gràfics i Audiovisuals, es va crear amb la missió de «vetllar per la recuperació, tractament i custòdia dels documents visuals i sonors en els seus diferents suports i proposar les accions necessàries per a la seva bona conservació, cooperant en la seva difusió i divulgació».

Aquesta Àrea de l'ANC conserva documents sonors de diverses procedències, entre els quals voldríem destacar els procedents dels fons personals de l'escriptora Montserrat Roig, autora de l'obra *Els catalans als camps nazis*, publicada l'any 1977, que conté un corpus d'una quarantena de testimonis orals dels diversos camps d'internament i extermini de l'Alemanya del Tercer Reich. I cal dir també que M. Roig va fer nombroses entrevistes al llarg de la seva trajectòria com a periodista. Altres fons personals amb documentació oral són els de Ramon Trias Fargas, Carles Riba, Gregorio López Raimundo i Ramon Arrufat, entre d'altres.

Un altre tipus de documents sonors són els que provenen de fons d'associacions i fundacions, dels quals destacarem els procedents del fons AGE (Agrupación Guerra y Exilio) amb enregistraments amb membres d'aquesta associació.

Cal fer esment també de la tasca duta a terme per la Fonoteca Històrica Jaume Font, els fons de la qual, la tardor de l'any 2000, han estat transferits a l'ANC, i que va complir durant la seva existència les funcions de recollida de documents sonors de tot tipus, entre els quals hi ha una col·lecció de testimonis orals de personatges catalans.

I, finalment i en relació amb el cas de fons de tipus etnogràfic, ens limitarem tan sols a citar el treball modèlic dut a terme pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, que es posa de manifest a bastament en la publicació del catàleg de recerques impulsades per aquest Centre entre els anys 1983-99, titulat *Investigadors i recerca etnològica a Catalunya* (Barcelona, 2000) de consulta obligada per a qualsevol interessat en la matèria, ja que s'hi apleguen una diversitat de treballs que ens permeten copsar la riquesa i potencialitats del patrimoni etnològic català.

Pel que fa a les Illes, només tenim notícia que a l'Arxiu del So i de la Imatge del Consell Insular de Mallorca conserven còpia de l'arxiu personal del professor Joan Miralles especialitzat en història i tradició oral mallorquina.

1. Vegeu ESTANYOL, Margarida; CUENDE, Maite; ESCAYOLA, M. Rosa; SUNYER, Ramon. «Fonoteca de la Biblioteca de Catalunya». *IASA Journal*, núm. 11, juny 1998, p. 30-37.

Al País Valencià, no ens consta que existeixin fonts orals als arxius de la Generalitat valenciana.

L'Arxiu Històric Nacional d'Andorra conserva enregistraments de conferències, congressos i cursos d'associacions culturals andorranes, a més de fons procedents de la ràdio i d'arxius privats (discursos, concerts, enregistraments familiars).

Arxius estatals

El Ministeri d'Educació i Cultura ha finançat un projecte sobre l'exili republicà espanyol a Mèxic, constituït per 116 testimonis, entre els quals n'hi ha de catalans i valencians, molts recollits per la Dra. Dolores Pla (autora de l'estudi titulat *Els exiliats catalans a Mèxic*). La col·lecció es conserva a l'Archivo General de la Guerra Civil Española, a Salamanca, i les seves referències es poden consultar a les «Guías de Fuentes Documentales de Archivos» del MEC» (www.mcu.es/bases/spa/cida/CIDA.html) juntament amb alguna altra referència sobre documents d'història oral. En aquests darrers anys i mitjançant la Direcció de Archivos Estatales, el MEC col·laborà en el primer encontre d'història i fonts orals, celebrat a Madrid l'any 1988, on es van posar els fonaments de les posteriors jornades d'Àvila que s'han organitzat de manera periòdica fins l'any 2000 i que a partir del 2003 tindran periodicitat trianual sempre sota l'organització del Seminario de Fuentes Orales de la Universitat Complutense de Madrid, on avui dia participen diversos col·lectius i investigadors de tota Espanya.

Així mateix, podem trobar informació relativa a arxius amb fonts orals en el directori «Censo-Guía de Archivos Iberoamericanos» del MEC (www.mcu.es/bases/spa/carc/CARC.html). I, en relació amb investigacions, són d'utilitat les bases de dades Teseo (de tesis doctorals presentades a universitats espanyoles) (Plana web: www.mec.es/teseo), i la base de dades DATRI («Base de datos de Transferencia de Resultados de Investigación de la Red OTRI/OTT») de la Comissió Interministerial de Ciència i Tecnologia (Plana web: bdcsic.csic.es:8080/basisbwdocs_datr/datrie.html). O bé, en la base de dades Redial-Tesis sobre tesis doctorals sobre Amèrica Llatina presentades a Universitats europees: pci204.cindoc.csic.es/htdocs/cindoc/tesis.htm.²

Universitats

- El Seminari d'H. O. de la Universitat de Barcelona va ser pioner en la creació de projectes d'investigació amb fonts orals. El mestratge de la professora M. Vilanova ha estat cabdal en la formació d'un seguit d'investigadors/es que han dut a terme, a partir d'un acurat treball d'historiador, recerques amb fonts orals, entre els quals podem esmentar els treballs de C.

2. Per a fonts d'informació sobre història oral, vegeu CASALDÀLIGA, Núria; ÚBEDA, Lluís. «Fuentes de información de historia oral en España y Latinoamérica». XI Conferencia Internacional de Historia Oral, vol. I, Estambul, 2000, p. 462-471.

46 Història i fonts orals

Borderías, Anna Monjo i Carme Vega sobre els treballadors de l'empresa Riviere durant la revolució i la guerra civil, i el de Xavier Moreno (tesi doctoral sobre la División Azul).

- Respecte a la UAB, hem de dir, sense voler entrar en una polèmica més aviat estèril, que en línies generals els historiadors de la UAB han estat molt més reticents a l'ús de les fonts orals en la investigació històrica. No obstant això, les noves generacions d'estudiosos del nostre passat recent han començat a emprar les fonts orals en diversos treballs, com els duts a terme pel Grup de Recerca de l'Època Franquista (GREF).

- A la UPF, l'Institut Jaume Vicens Vives, on, per exemple, podem citar el treball de Ricard Martínez i Muntada sobre el moviment veïnal a Sabadell (1966-76), que té previst, en una segona fase de l'estudi, la utilització de fonts orals.

- Universitat de Lleida. Les recerques de la professora Antonieta Jarne sobre l'oposició antifranquista a Lleida. I dels professors Eulàlia Vega, Montserrat Iniesta i Carles Feixa sobre la creació d'un arxiu de fonts orals a les terres de Ponent i a l'Alt Pirineu (vegeu *I Jornades sobre el patrimoni etnològic a les terres de Ponent i a l'Alt Pirineu*, Lleida, 1993).

- Universitat de Girona. El professor Salomó Marquès ha treballat sobre la depuració dels mestres gironins a partir d'un recull de fonts orals. El Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG duu a terme un projecte d'entrevistes amb pagesos hisendats de les comarques de Girona (professora Mònica Bosch).

- Universitat Rovira i Virgili. Treballs dels professors Joan J. Pujadas des de l'àmbit de l'antropologia social, i Joan M. Thomàs des de la història dels grups feixistes de Catalunya durant la República, la guerra i el franquisme. D'altra banda, dins la Unitat de Cinema de la URV, hi ha el grup de Cinema-Fonts Orals, que ha desenvolupat diversos treballs com, per exemple, els que han estudiat els inicis del cinema a les poblacions de Reus i Cambrils.

Per tancar aquest apartat sobre les universitats catalanes, cal subratllar l'impuls i el suport que, al llarg de les dues darreres dècades, el Centre d'Història Contemporània de Catalunya ha donat a la recerca històrica en general i, en particular, a la investigació que ha utilitzat les fonts orals en els seus treballs.

En el cas del País Valencià, hi hem trobat que pràcticament totes les universitats tenen seminaris o arxius específics d'història oral:

- Arxiu-Taller de Fonts Orals del Departament d'Història Contemporània de la Universitat de València: va ser creat el 1996, amb la finalitat de formar un arxiu de fonts orals relacionades amb la història del moviment obrer, la història de les dones i altres temes relacionats amb la història contemporània del País Valencià. Un exemple dels seus treballs es pot veure en el vídeo realitzat per les professores Anna Aguado i Pilar Molina, titulat «El segle XX en femení. Elles demanen la veu i la paraula» (València, 2000). Dins de la seva línia

d'investigació actual en curs, estan duent a terme dos projectes, l'un sobre les experiències femenines i cultura obrera, i l'altre sobre vida quotidiana durant el segle XX.

- A la Universitat d'Alacant hi ha l'AVIFOR (Associació Valenciana per a la Investigació amb Fonts Orals), del Departament Humanitats Contemp., creada el 1997, per tal d'impulsar l'estudi i la difusió de les fonts orals com a instrument de coneixement en el camp de les ciències socials, i també per aplegar totes aquelles persones i entitats que utilitzin les fonts orals en les seves recerques.

- Universitat Cardenal Herrera-CEU, Elx, on actualment treballen els professors Miquel Ors i Federico Martínez Roda (una mostra de les seves activitats es pot veure en la revista *Calendura*, núm. 4, juliol 2001, article titulat «Las fuentes orales»).

- I tenim constància de l'existència d'un Seminari d'història local i fonts orals de la Universitat Jaume I de Castelló.

En l'àmbit d'investigadors independents, en el País Valencià cal fer esment dels treballs de la historiadora Fernanda Romeu: *Más allá de la utopía: Perfil histórico de la Agrupación Guerrillera de Levante* (1987), i *El silencio roto* (1994) sobre dones resistentes a la dictadura franquista.

- En el cas de la Universitat de Palma, juntament amb els treballs capdavanters del professor Joan Miralles, trobem el projecte d'història oral del Departament de Filologia Catalana, titulat «Palma, memòria viva», sobre entrevistes a escriptors mallorquins, en procés d'indexació i digitalització. O bé la tesi doctoral en curs d'Antonia Sabater Vallespir, «Història oral d'una classe social, els senyors de Palma», dirigida pel professor Joan Miralles.

Un altre cas són les diverses recerques de l'historiador David Ginard sobre l'oposició antifranquista a Mallorca o bé la biografia d'Heriberto Quiñones, treballs en els quals ha emprat abundants fonts orals.

Arxius locals

En aquest bloc, la manca d'informació fa que només puguem presentar un seguit d'experiències desenvolupades a Catalunya.

- Sabadell. La Secció d'Imatge i So conserva testimonis orals de personatges i sobre història local de Sabadell. En l'actualitat, col·labora amb la Fundació Cipriano García en el projecte sobre biografies obreres.

- Terrassa. Fruit de la col·laboració entre el CEHT i l'Arxiu Històric Comarcal, l'any 1999 s'inicià un projecte per a la creació d'un arxiu de fonts orals. El projecte, titulat «Memòria Terrassenca», en principi té tres àmbits d'actuació: 1) Visions de la ciutat. 2) Viure als barris

(1940-1990). 3) Associacionisme. Actualment, el projecte està en fase d'elaboració i tenen previst una nova fase d'entrevistes:

- **L'Escala.** L'arxiu té un fons orals especialitzat en història local. Un altre fons oral relacionat amb aquest arxiu és el procedent de la tesis doctoral de Mercè Vila Mitjà, publicada sota el títol *L'Escala, 1931-1947 (República-Guerra Civil-Postguerra)*, Girona, 1994. Com a difusió, en els *Fulls d'Història Local*, editats per l'arxiu en col·laboració amb el Centre d'Estudis Escalencs, han anat publicant-se diversos reculls de testimonis.

- **Badalona.** En aquesta ciutat, l'any 2000 s'inicia un projecte coordinat per un equip d'historiadors. L'objectiu del projecte és recuperar la història local, l'emigració i la dona a Badalona. La realització es fa aprofitant l'ús de les fonts orals com a eina pedagògica, amb recollida, per part d'alumnes de secundària, de les fonts que aniran a formar part de l'arxiu oral de l'AHCB-Museu de Badalona. La mostra final d'entrevistes es preveu que sigui de 200 testimonis.

- **Castellar.** Com a resultat d'una profitosa col·laboració i entesa entre arxivers i investigadors, l'any 1996 es constituí el «Fons sobre la deportació 1939-45» que aplega tots els tipus de documents relacionats amb el tema juntament amb una important col·lecció de testimonis orals. Com a projecte en curs, tenen la creació d'un nou fons oral sobre la immigració andalusa a Castellar durant els anys cinquanta. En l'aspecte de la difusió, per exemple, l'Arxiu Municipal de Castellar va organitzar el 12 de gener de 2002 el *1r Congrés sobre l'exili, l'internament i la deportació dels republicans espanyols (1939-45)*.

- **Barcelona:** El fons del Departament de Fonts Orals aplega les col·leccions següents:

- *Ronald Fraser:* Guerra Civil espanyola.
- *Tomasa Cuevas* i *Adela del Campo:* Dones resistents empresonades durant el franquisme.
- *Neus Català:* Dones deportades a camps d'extermini i concentració de l'Alemanya nazi.
- *Cristina Borderías:* Treball i identitat femenina. La Companyia Telefònica.
- *Sílvia Ventosa:* Artesanat i industrialització. El cas de les cotillaires de Barcelona.
- *Joaquim Romaguera:* El cinema i l'espectacle català.
- *Dones del 36:* Dona i la Guerra Civil espanyola.

I, finalment, el desembre de 2001 hi ingressà la col·lecció *Joan Casanovas*, un recull de 6 testimonis entrevistats per aquest professor de la URV, en la seva majoria producte de recerques sobre la guerra civil i seguint el model d'històries de vida.

Com a projectes realitzats a instàncies del mateix AHCB, tenim les col·leccions:

- *Biografies:* Històries de vida de ciutadans de Barcelona.
- *Jocs Olímpics:* L'impacte urbanístic dels Jocs de 1992 a la ciutat de Barcelona.
- *L'Arxiu Històric:* La figura del seu director i fundador Agustí Duran i Sanpere.

Pel que fa a la difusió, forma part de la revista HAFO i organitzà l'any 1999 les Jornades Arxius i Fonts Orals.

Des de diversos arxius de districte de la ciutat de Barcelona s'ha donat suport a projectes de recollida de fonts orals i es conserven fonts orals relacionades amb la història dels barris.

Museus

En l'apartat dels museus, institucions en les quals les fonts orals –tant com a objecte d'estudi, o com peça d'exposició– estan cridades a tenir cada cop més aplicacions, exposarem quatre exemples:

- Museu del Montsià (Ampostà). En relació amb les funcions que compleix aquest Museu, es conserven un seguit de fonts orals que l'any 1999 representaven un total de 130 cintes sobre temes diversos de cultura i tradicions populars del Montsià i de la zona del Baix Ebre i del delta de l'Ebre, recollits principalment per antropòlegs, historiadors i arqueòlegs com a part de les seves recerques. En l'actualitat, el Museu continua treballant temes relacionats amb l'etnologia i la tradició oral del seu entorn.

- Ecomuseu de les Valls d'Àneu (Esterri). Conserva documents orals d'història, etnologia i tradició oral i té previst la digitalització de tot el fons oral.

- Museu Marítim de Barcelona. El projecte «Veus del mar» sorgí com una iniciativa de l'Oficina de Recerca i Embarcacions del dit museu i s'inicià la primavera de 2001 amb sis entrevistes pilot per tal de recollir històries de vida a l'entorn de temes relacionats amb la mar com, per exemple, la pesca, la construcció naval, la navegació, els ports o el comerç marítim. Durant el proper any preveuen continuar el projecte i possibilitar l'accés dels documents orals un cop digitalitzats, catalogats i transcrits.

- Museu d'Etnografia d'Eivissa del Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Ha constituït l'any 2000 un arxiu de so digital i d'imatge, amb un recull de testimonis sobre història, etnologia i tradició oral de l'illa d'Eivissa. A més, tenen com a projecte recuperar fonts orals procedents d'investigacions particulars.

Per acabar aquest àmbit, i sentint no poder aportar més dades, tenim notícia de l'existència del projecte museogràfic «Museu de la Paraula: l'Arxiu de la Memòria Oral dels Valencians», del Museu de Prehistòria i de les Cultures de València de la Diputació de València.

Arxius privats (Fundacions)

En aquest apartat, els darrers temps les fonts orals estan tenint més desenvolupament.

50 Història i fonts orals

• Fundació Cipriano García Arxiu Històric de la CONC. L'any 1995 comença a dissenyar el Projecte Biografies Obreres i Militància Sindical (1939-1978) que a hores d'ara aplega 74 entrevistes, tot i que al llarg d'aquest mateix any hauran recaptat 22 testimonis més. El projecte preveu finalitzar-se l'any 2004 amb una mostra més àmplia d'un total aproximat de 200 testimonis. A més conserven fonts orals procedents de la tesi doctoral d'Angelina Puig sobre la immigració andalusa a un barri de Sabadell durant el període franquista (17 testimonis), del treball de la historiadora Dora Palomero titulat *Los trabajadores de ENASA durante el franquismo* (Barcelona, 1996) cinc testimonis, i còpia de les 26 entrevistes que Sebastian Balfour va fer per a la seva tesi doctoral publicada sota el títol *La Dictadura, los trabajadores y la ciudad: el movimiento obrero en el Área Metropolitana de Barcelona (1939-1988)* (València, 1994).

• Fundación Juan Gil-Albert d'Alacant (Diputació). La Secció i Arxiu de Fonts Orals es va formar el 1991 a partir dels fons procedents de les recerques dels professors Miquel Ors i Juan Martínez. L'arxiu està format per un primer fons sobre «República, Guerra, Postguerra a Alacant» amb 147 testimonis. Un segon fons el forma el de «Moviments Migratoris» amb 57 testimonis sobre emigració de temporada i l'èxode rural andalús a Ibi. Un tercer fons és el de «Transició democràtica» amb 32 testimonis sobre el moviment assembleari del sector del calçat a la comarca del Baix Vinalopó. I, finalment, el fons «Medicina i Salut» amb 25 testimonis, sobre les tradicions populars en matèria de salut i malaltia a l'àrea d'Alacant.

• Fundación Salvador Seguí (València). L'arxiu sonor es creà l'any 1990 i recull enregistraments en àudio i vídeo de testimonis del moviment llibertari valencià, així com documents sonors relacionats amb el fons de l'arxiu com conferències, debats o mítings. L'apartat testimoniats aplega 153 cintes, i uns 103 testimonis sobre esdeveniments del segle XX tals com la II República, Guerra Civil, l'Exili i el Franquisme. Una còpia d'aquest fons està dipositada en el Dpt. d'Història Contemporània de la U.V.

• Fundació d'Estudis i iniciatives sociolaborals de CCOO del País Valencià. En el seu arxiu hi ha una secció de fonts orals que treballa seguint el mateix model que el projecte iniciat per la Fundació Cipriano García.

• Fundació Utopia. Inicia l'any 1992, a instàncies de la prof. M. C. García-Nieto, un projecte de recollida de fonts orals relacionades amb el moviment obrer de la comarca del Baix Llobregat, durant el període 1936-78. El corpus d'entrevistes són un conjunt de 64 històries de vida que estan catalogades.

Com a cloenda, volem agrair a totes aquelles persones i institucions que han col·laborat responnent el qüestionari que els van trametre i que ens han aportat unes valuoses dades. I demanar disculpes per si en aquesta presentació no ha quedat reflectida alguna experiència que, en el marc de la història amb fonts orals, s'hagi pogut donar durant aquests darrers anys dins de l'àmbit geogràfic que es pretenia abastar.

DICCIONARIS, ALBERTÍ

5 EINES CLAU AL SERVEI DE L'ENSENYAMENT

**DICCIONARI DE LA
LLENGUA CATALANA IL-LUSTRAT (Gran)**

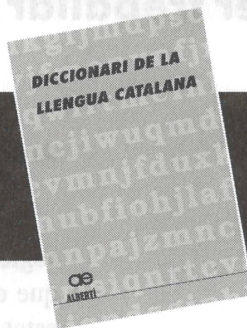
880 43.028 947 75.967
pàgines entrades dibuixos accepcions

Preu Promoció Escolar
11,99 €

**DICCIONARI DE LA
LLENGUA CATALANA**

36a edició
12,41 €

**NOVA
EDICIÓ**

Totalment
renovada
i actualitzada

**DICCIONARI
CASTELLÀ-CATALÀ
CATALÀ-CASTELLÀ**

**DICCIONARI
CASTELLÀ-CATALÀ
CATALÀ-CASTELLÀ
(Gros)**

**NOVA
EDICIÓ**

Totalment
renovada
i actualitzada

21a edició 35,54 €

CASTELLÀ-CATALÀ/CATALÀ-CASTELLÀ (Mitjà)
14a edició. 14,91 €

CASTELLÀ-CATALÀ/CATALÀ-CASTELLÀ (Petit)
12a edició. 10,60 €

ae ALBERTÍ, EDITOR

Bruc, 154 · 08037 Barcelona · Tel.: 93 207 18 87 · c/e: alberti.editor@mundifoto.com

El projecte «Com podem viure i conviure, deixant viure?» reflexiona sobre la convivència en el nostre món, a partir de la lectura orientada d'un diari. L'activitat té implicacions de caràcter interdisciplinari, inherent a les problemàtiques que van apareixent, i posa l'accent en el rerefons afectiu de la llengua.

Aprendre llengua des de l'afectivitat. Una proposta per treballar l'educació en valors

Vicent Luna i Sirera

Alcoi (L'Alcoià)
vicent_luna@teleline.es

Susanna Francés i Tomàs

Alcoi (L'Alcoià)

Anàlisi de la realitat

Acabem de celebrar l'entrada d'un nou segle i mil·lenni. És obvi, afortunadament, que el segle XX que hem deixat enrere ha estat un dels segles on la humanitat segurament ha evolucionat més en l'aspecte social, cultural... Però també és veritat que ens ha deixat un munt de problemes als quals ens haurem d'enfrontar tots plegats. Vivim en una societat força violenta on encara hi ha greus discriminacions per raons de sexe, religió, llengua...; l'excessiu consumisme i malbaratament dels recursos naturals estan posant en perill l'equilibri ecològic i en conseqüència la salut de les persones; l'individualisme i la insolidaritat són actituds que van generalitzant-se i agreujant els problemes de convivència que té la societat actual. Tot açò, i la manca de comunicació, contri-

bueix a construir societats poc arrelades i cohesionades i, en definitiva, a que trontolle la identitat.

Que els Països Catalans formen una mateixa comunitat lingüística, amb un passat històric comú, amb una cultura i arrels compartides i amb uns interessos econòmics semblants és una realitat inqüestionable, però és també cert que hui per hui ni políticament, ni socialment som encara una realitat nacional amb identitat comuna que ens cohesione; només en l'aspecte lingüístic i amb molts problemes ens uneix la llengua.

Però com ens diu Miquel Pairoli en l'article «Viure d'esquena al país» publicat a la revista *Escola Catalana*, núm. 364, novembre 1999, «la realitat és que arreu dels Països Catalans hi ha molts milers de joves que no solament no parlen català, tot i que a escola n'han après, sinó que gairebé ignoren la història política i cultural d'aquests territoris, que no han trepitjat el país i que no saben apreciar-ne els indrets i els paisatges. Són joves que han nascut aquí, fills de la immigració espanyola dels anys cinquanta i seixanta, però que viuen en una mena de bombolles sociològiques impermeables a la tradició cultural i lingüística catalanes».

D'altra banda, com ens recorda Bernat Joan i Marí («Sobre actituds lingüístiques entre els joves dels Països Catalans», *Escola Catalana*, núm. 364), «la majoria dels joves ja no són diglòssics –accepten que el català ha de ser una llengua que estiga en igualtat de condicions amb totes

les altres–, malgrat que la majoria accepten que avui dia el català pateix una situació de desigualtat social del tot injusta, malgrat que la majoria considera que seria del tot necessari d'actuar a favor de la llengua, la gran majoria afirma que no estan disposats a participar en res per afavorir-ho». Aquestes actituds de la joventut són un reflex dels canvis sociolingüístics de la nostra societat. Identitat i llengua estan íntimament relacionades. Fins fa uns anys, ser català era sinònim de parlar català; en l'actualitat, en una part de la població s'està produint un procés de dissolució de la relació directa entre llengua i identitat, i per tant aquesta dissolució pot constituir un element que frene l'activisme a favor de la llengua catalana i que porte el jovent a unes actituds passives com les esmentades anteriorment.

Aquesta decebedora realitat fa que ens haguem de preguntar quin ha estat el paper de l'escola en els darrers anys. Tenim la sensació que amb el nostre treball hem contribuït a l'aprenentatge de coneixements al voltant de la geografia, la història, la llengua..., però ens hem descuidat en part de l'educació dels valors i sentiments. Hem parat molta atenció i s'han dedicat molts esforços a la didàctica de la llengua, i de fet hi ha un bon grapat de publicacions –no tantes com ens agradaria– al nostre abast. Des dels centres educatius hem demanat tota mena de cursos de formació que incidissin sobre la lectoescriptura, l'ortografia, tipologia textual..., però pocs ens han fet adonar del fet que un idioma no sols s'aprèn des de l'àrea de llengua, sinó també des dels continguts de les altres àrees,

com també des de les actituds i dels valors, tot i tenint present que llengua i identitat estan estretament relacionades. Així es comprèn com avui dia, com ja hem dit abans, hi ha joves que tot i que accepten que el català ha d'estar en igualtat de condicions amb la resta de llengües i que està discriminat respecte d'altres, no estan disposats a fer res per afavorir-lo.

Però encara que ja sabem que el poder d'influència de l'escola en el món actual és limitat a l'hora de formar la personalitat individual, perquè hi ha d'altres factors, com ara la cultura de masses, que són més poderosos, nosaltres fem una aposta i creiem que des de la transversalitat és possible que a l'escola no sols es transmeten coneixements i s'inculquen comportaments, sinó que també i amb una metodologia de l'afectivitat es puguen fer néixer sentiments. Sentiments que ajudin a cohesionar-nos i formar uns ciutadans i ciutadanes amb un fort sentiment d'orgull, capaços de compartir una mateixa identitat i un mateix territori, perquè «les identitats no s'estableixen d'una vegada per totes. Més aviat al contrari: les identitats, com tantes coses, es fan i es desfan. O millor: es refan permanentment» (Jordi Font, «Més sobre el pa amb tomàquet i la identitat», *Avui*, 11 de desembre del 2000).

Si volem educar perquè l'alumnat siga crític i positiu amb la societat, afermi la seua identitat i que, a més, es posicione i actue per millorar-la, haurem de començar per definir allò que creiem necessari treballar amb ell. I és ací on entren en joc els que s'anomenen eixos transversals.

El tractament de les àrees transversals no s'entén d'una manera aïllada o paral·lela al de les àrees curriculars, sinó que ha d'impregnar tot el currículum; així doncs, s'han de treballar des de totes les àrees. Però tampoc no ens podem aturar ací. Un dels problemes amb què ens trobem és que la intenció de tenir-los presents és només això, una intenció, i no està planificada ni disposa de moments concrets per treballar-la.

Desgraciadament, d'aquesta realitat es desprèn que en l'actualitat, tret de comptats casos, la transversalitat en la totalitat de les àrees no està donant-se, encara que d'una manera puntual s'hi porten a cap experiències al voltant d'un eix, en concret en espais temporals determinats com setmanes culturals, etc.

A més a més, és una realitat que el professorat –fonamentalment a l'educació secundària– té poca tradició de posar en pràctica tasques conjuntes, i menys encara pel que respecta als eixos transversals. És un terreny de tots, però a la pràctica no és de ningú. Així, doncs, és necessari que l'equip de professorat compartesca la temporalització i la manera d'entendre i com portar endavant la transversalitat.

La nostra proposta

Tenint com a punt de partida aquesta realitat i aprofitant el nostre bagatge en la realització de materials curriculars, hem volgut endinsar-nos en el món de la transversalitat i aportar una proposta de com treballar-la.

La nostra intenció no ha estat treballar tots i cadascun dels continguts de tots els temes transversals, sinó més aïnes aportar una manera de poder-los abordar.

La proposta a la qual fem referència és el projecte «Com podem viure i conviure, deixant viure?» adreçat a l'alumnat d'ESO, tot i que amb una adaptació escaient es pot fer servir en altres cicles educatius.

Aquest pretén ser una exemplificació de com es pot treballar la transversalitat tot fomentant valors que ajudin a fer néixer sentiments. Tot açò a partir, fonamentalment, del suport periodístic relacionat, contextualitzant i aterrant en la problemàtica sorgida a la vida quotidiana del centre.

Considerem que la nostra és una proposta flexible perquè s'hi puga treballar des de diferents perspectives, bé des d'una proposta que es llança des de l'equip directiu, o des d'altres més puntuals: setmanes culturals, seminaris, dies especials...

El material que s'hi presenta és la sistematització de molts anys de treball i experiència en l'alumnat del primer cicle d'ESO al CP Teixereta d'Ibi (l'Alcoià) i a l'IES Pare Arqués de Cocentaina (el Comtat). A partir del curs 1997-98, ens plantejàrem com abordar l'educació en valors, i no ha estat fins al curs 2000-01 que hem pogut recollir i sistematitzar diferents activitats, proposades i experiències viscudes durant aquest període de temps.

Tot començà en una aula d'ESO de la

localitat d'Ibi, on la majoria de l'alumnat era no-catalanoparlant. Cal esmentar que aquesta localitat, d'uns 30.000 habitants, va patir en la dècada dels setanta una forta immigració de població d'Andalusia i Castella-La Mancha, la qual constitueix en l'actualitat un 70 % de la població. La manca d'arrelament, identitat i cohesió social s'evidenciava a l'aula. A més a més, s'afegien els problemes generalitzats a l'ensenyament secundari: absentisme i violència escolar, indisciplina, agressivitat... És a partir d'aquest moment quan hom comença a buscar les estratègies i materials per intentar solucionar o minvar els problemes existents.

Al llarg del procés i durant l'esmentat curs, els comentaris respecte a l'experiència provocà que una companya del mateix cicle se sumara al projecte que ja estava encetat, tot aportant-hi noves idees.

Totes i cadascuna de les activitats que es portaren endavant s'hi realitzaren en les assignatures de ciències socials i activitats alternatives, així com en les optatives d'educació medioambiental i disseny i redacció de premsa.

El que s'havia treballat fins al moment continuà portant-se endavant i ampliant-se a l'IES Pare Arqués de Cocentaina (el Comtat) durant els cursos 1999-2001. És des d'ací des d'on decidim sistematitzar l'experiència i oferir-la a altres companys i companyes.

El projecte *Com viure i conviure, deixant viure?* consta de:

- *Guia Didàctica* adreçada al professorat on s'explica la justificació del projecte, el fil conductor, els objectius, continguts, estructura metodològica, orientacions per a l'avaluació, com també uns mapes conceptuals aclaridors.

- *Quadern de l'alumnat*, on el pla de treball gira al voltant de dues propostes:

- El periòdic *Germania*.
- El calendari «Un futur ple de valors. L'educació en valors dia a dia».

Per tirar endavant l'esmentat pla de treball, hom l'ha estructurat en tres moments d'aprenentatge:

1. Reflexions sobre els problemes de convivència quotidians. I un primer cop d'ull al periòdic *Germania*.

2. Activitats al voltant del periòdic *Germania*.

3. Activitats al voltant de la proposta «Un futur ple de valors».

1. Reflexions sobre els problemes de convivència quotidians

En el primer moment d'aprenentatge, pretenem que l'alumnat reflexione sobre els seus problemes de convivència més quotidians, tot donant un primer cop d'ull als titulars i estructura d'un periòdic que li facilitem: *Germania*.

Efectivament, les primeres activitats

que es dugueren a terme anaren encaminades a compartir significats sobre conceptes com ara «viure» i «conviure» per passar a una reflexió individual sobre els problemes de convivència que hi trobaren tant a sa casa com a la societat en general. Aquesta realitat evidencià la manca de valors en la societat en què vivim.

2. Activitats al voltant del periòdic Germania

El segon moment d'aprenentatge se centra en la proposta que es fa a l'alumnat al voltant de l'aprofitament de la premsa, en concret el periòdic *Germania*.

És una realitat constatable que als llibres que fan servir els nostres alumnes no s'hi reflecteix la història, la cultura i, fins i tot, la llengua que compartim el País Valencià, Catalunya i les Illes Balears. Algunes vegades, i d'una manera anecdòtica, es fa referència a la qüestió lingüística, però es bandeja amb tota la intenció qualsevol referència a la unitat dels Països Catalans. Al mateix temps, també constatem l'escassetesa de continguts relacionats amb els problemes de la societat actual.

Aquestes dues mancances, així com la gran possibilitat didàctica de la premsa, van fer que decidírem basar el nostre projecte en el periòdic *Germania* (elaborat pels autors mateixos i que es facilità a l'alumnat). S'hi recullen retalls de diferents periòdics i revistes d'arreu dels Països Catalans com ara l'*Avui*, *El Punt*, *El*

Temps, Ciudad de Alcoy, Imatges, Escola Catalana, que fan referència a problemes relacionats amb la transversalitat.

Tota aquesta informació està estructurada en diferents seccions, com ara: opinió, notícies del món, societat, articles a debat, món solidari, dossier, cultura, reportatge, esports, ràdio i televisió, ciència, medi ambient, gran angular, adreces solidàries, l'última. Abans d'endinsar-nos en el treball específic de cada secció, s'hi proposa prèviament conèixer les diferents seccions d'un periòdic, semblances i diferències i, en última instància, les característiques del llenguatge periodístic.

En una graella organitzadora fem una proposta d'activitats concretes per a cada article, que el professorat haurà de contextualitzar a la seua realitat escolar i als interessos i motivacions del seu alumnat. Se suggereix abordar cada article des de tres moments diferents. *D'on partim?*, on es pretén un primer contacte amb la informació; *Què està passant?*, amb una doble finalitat; per una banda, la lectura més acurada de la informació ha de donar com a resultat que l'alumnat siga capaç de respondre a les sis preguntes claus: qui, què, com, quan, on i per què, i, per una altra, s'hi proposa un ventall d'activitats que els permeta augmentar el seu coneixement i connectar-lo amb el que ja sabien del tema. Darrerament, en l'apartat *Què en pensem?*, tot el treball fet fins aquest moment ha de permetre moments per a la reflexió i el diàleg que els portarà a extreure conclusions.

Així, com a exemple, a partir de l'article «Llach canta el futur a Germanies 2007» del setmanari *El Temps*, es proposen activitats com:

- Investigar sobre els fets històrics que donaren lloc al fet que els territoris dels Països Catalans perdessin els seus furs i els seus parlaments.
- Escoltar el CD *Temps de Revoltes* de Lluís Llach tot aprofundint en les lletres de les cançons escrites pel mateix cantautor i d'altres pel poeta Miquel Martí i Pol.
- Organitzar un muntatge audiovisual (diapositives, vídeo, imatges en retroprojector...), per il·lustrar les cançons al temps que es van escoltant.
- Seleccionar diferents espots publicitaris de la televisió o premsa i analitzar quins d'ells de manera directa o indirecta poden fomentar actituds racistes.
- Concertar una entrevista i/o xerrada amb un periodista per parlar sobre la importància dels *mass-media* en la difusió d'idees, crear consciència d'alguna cosa, apropar als ciutadans les misèries de la humanitat; del seu poder de comunicació, però també de manipulació.
- Debat sobre la polèmica Llei d'extranjeria.
- Taula rodona amb uns immigrants per què ens expliquin quins van ser els motius pels quals abandonaren el seu país, en quines condicions viuen ací, quines són les seues perspectives de futur, com veuen la seua integració a la societat.

3. Activitats al voltant de la proposta «Un futur ple de valors»

El tercer moment d'aprenentatge, a més de valorar l'experiència, pretén anar més enllà i propiciar que l'alumnat construeixca els seus propis valors per al futur.

En el transcurs de l'any, institucions d'àmbit nacional, estatal i internacional proposen celebrar dates assenyalades al voltant de temes relacionats amb l'educació en valors. L'objectiu és sensibilitzar la població perquè en prengui consciència i reflexioni sobre la conducta pròpia i les seues conseqüències. Així, nosaltres hem fet una selecció de les que considerem més rellevants ordenades cronològicament atenent el curs escolar, i proposem a l'alumnat fer un seguiment d'aquelles dates commemoratives en l'àmbit internacional relacionades amb els eixos transversals. Aquesta idea es recull en un material anomenat *Un futur ple de valors*, l'educació en valors dia a dia, que completa la proposta de treball.

Per començar, proposem il·lustrar cada data assenyalada amb un dibuix, tira còmica, caricatura, etc., que faça referència a l'esmentada data. Tot seguit s'hi troben unes «Frases per a la reflexió», amb les quals pretenem provocar un debat per poder expressar cadascú el que pensa, i al mateix temps adonar-se de la diversitat d'opinions que hi pot haver al voltant d'un mateix tema.

Per copsar la realitat del «Què està passant?» cal buscar una notícia al periò-

dic que faça referència al dia que s'està commemorant i extreure'n les conclusions i idees que la lectura provoqui.

A continuació, s'haurà de compartir el que se sap respecte a quina és la «Situació al món, com també als Països Catalans».

Un cop fet tot aquest treball, serà el moment que entre tots i totes decidisquen «Quines accions poden portar endavant?» per contribuir així a col·laborar, fomentar, difondre, ajudar... sobre l'esmentada data. Però l'educació en valors pretén, en última instància, un canvi d'actituds personal en qualsevol àmbit de la vida que propiciï uns valors per millorar la convivència. Tot açò ho reflectirem en l'apartat «I jo, què puc fer?».

Proposem aquest darrer moment de reflexió, on l'alumnat haurà de fer un recorregut per tot el projecte per anar adonant-se dels avanços fets i les possibles modificacions i canvis d'actituds i postures respecte a temes concrets. Així com el grau de compromís personal que ha adquirit per contribuir des del seu context més immediat, a conèixer en una societat menys violenta, més solidària, més responsable en el consum, més respectuosa amb el medi ambient, més arrelada al seu país... i, en definitiva, a fer seus aquests valors.

Tot açò queda lligat amb una proposta oberta, participativa i divulgativa de tot el material elaborat al llarg del projecte, on es proposa convidar les diferents ONG i associacions de tot tipus que treballen en la línia dels eixos transversals, per fer al

centre mateix una mostra solidària. La commemoració per part de la UNESCO del 2001 com l'Any del Voluntariat és un bon moment perquè hi facen una reflexió personal i aportin el seu treball des d'aquella associació o entitat amb què més sintonitzen.

Valoració de l'experiència

Passat un temps, i després de fer una reflexió individual i com a grup de l'experiència que estem contant, hom ha d'apuntar que aquesta fou força positiva i enriquidora. Atès que l'educació en valors en la majoria dels casos és una pura anècdota en el currículum escolar, qual-sevol proposta i/o experiència que intente dur-la endavant resulta per ella mateixa engrescadora.

Així doncs, pel que respecta al nostre treball com a ensenyants, volem constatar que ens va permetre entendre millor l'educació en valors i adonar-nos que hi ha tot un món didàctic per descobrir al voltant de la transversalitat, que malauradament no es troba als llibres de text. Pel que respecta a l'alumnat, ho valorem com una experiència enriquidora per diversos motius:

1. L'estructura interna del projecte basada en problemes que esdevenien motiu d'aprenentatge ens féu constatar que l'alumnat contínuament havia de reflexionar per prendre decisions i continuar avançant.

2. Per una altra banda, una gran part de notícies del periòdic *Germania* generaren en no poques ocasions la necessitat de recerca de nova informació sense la qual no era possible copsar i entendre la notícia. En definitiva, calia assabentar-se del context.

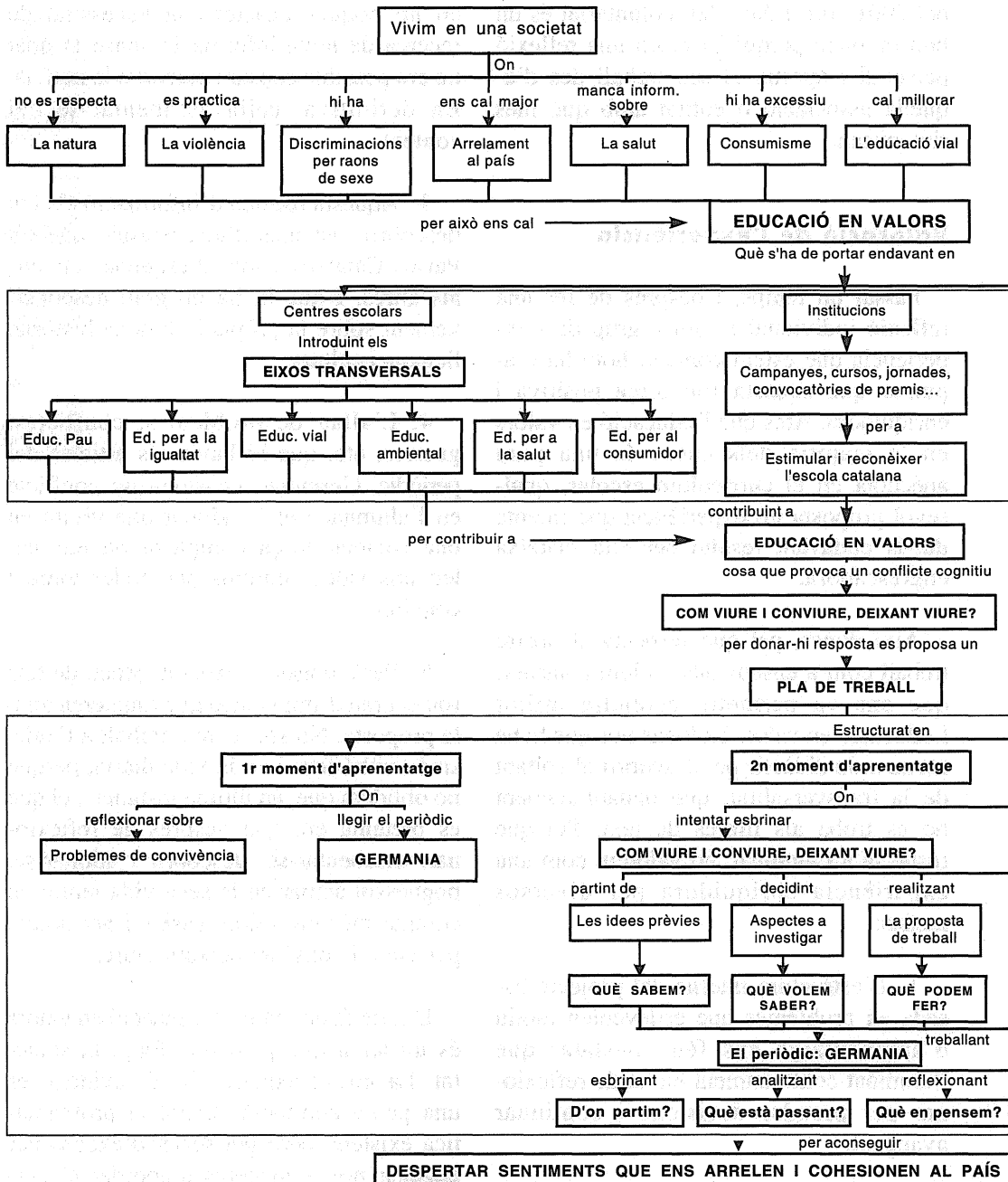
3. Aquesta recerca d'informació els féu descobrir —en més d'una ocasió— que els Països Catalans vivim d'esquenes els uns als altres. I que hi ha un gran desconeixement sobre la pròpia i comuna història, llengua i cultura.

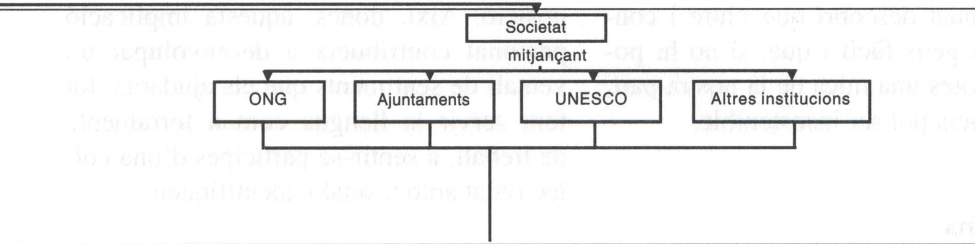
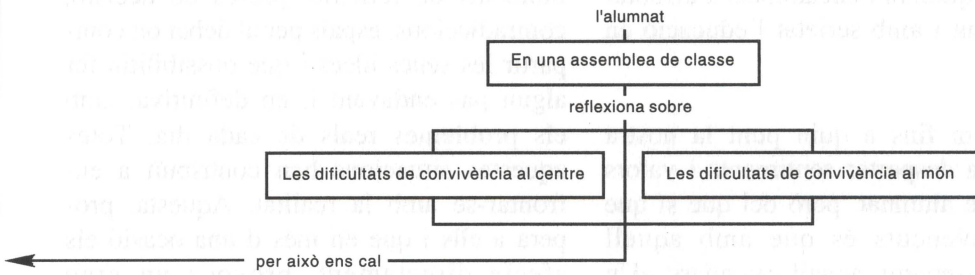
4. L'allau de problemes, conflictes, guerres, etc. que hi havia als articles del periòdic *Germania* ocasiona un conflicte en l'alumnat i el fa adonar que vivim en una societat força complexa on ens calen uns valors mínims per poder viure i conviure.

5. Però, potser el més important de tots fou el grau d'implicació que tingueren amb la proposta. No sols com a treball a l'aula, sinó també fora i en la vida diària, perquè no oblidem que, en última instància, el que es pretenia era que després de reflexionar, assabentar-se, descobrir i adonar-se, poguessin actuar en la seua vida tenint en compte més els valors bàsics i necessaris per viure i conviure deixant viure.

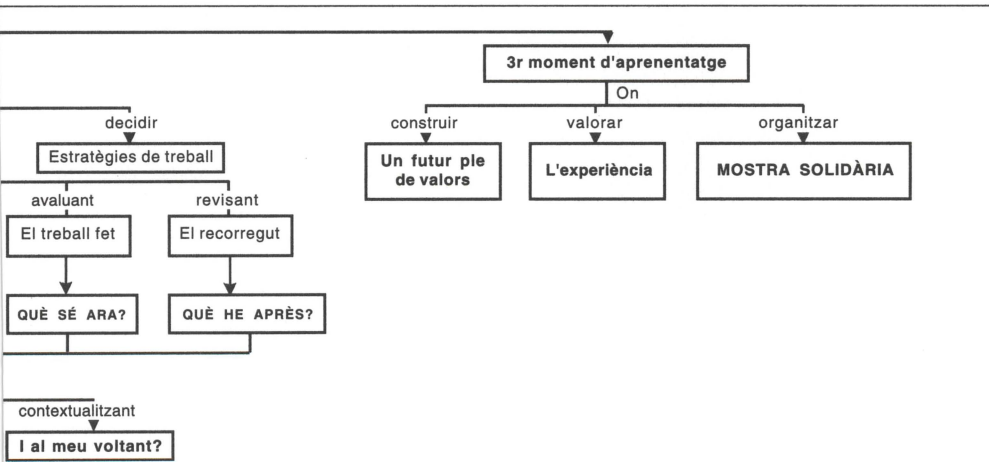
Des de fa un temps, l'educació en valors és un tema que preocupa força la societat. La nostra experiència, és evident, és una petita aportació davant la problemàtica existent, però pot servir d'excusa per engegar noves maneres d'abordar el cur-

**Mapa conceptual del desenvolupament del projecte:
«Com viure i conviure, deixant viure»**

per contribuir a

riculum des de plantejaments didàctics més oberts, enriquidors i encaminats a afrontar rigorosament i amb serietat l'educació en valors.

No sabem fins a quin punt la nostra proposta va despertar sentiments i valors en el nostre alumnat, però del que sí que estem convençuts és que amb aquell periòdic *Germania*, aquell calendari: «Un futur ple de valors», aquells debats... el nostre alumnat descobrí que viure i conviure no és gens fàcil i que, si no hi posem tots i totes una mica de la nostra part, la convivència pot ser insostenible.

Conclusions

L'estructura oberta i flexible de la proposta possibilita que l'alumnat, al llarg dels tres moments d'aprenentatge, es trobi amb diferents situacions problemàtiques en les quals ha d'implicar-se per poder donar-

hi una resposta. També es trobarà amb moments de reflexió, preses de decisió, contradiccions, espais per al debat on compartir les seues idees i que possibilitin fer algun pas endavant i, en definitiva, amb els problemes reals de cada dia. Totes aquestes situacions han contribuït a enfrontar-se amb la realitat. Aquesta, propera a ells i que en més d'una ocasió els afecta directament, provoca un grau d'implicació que els ajuda a prendre posició. Així, doncs, aquesta implicació personal contribueix a desenvolupar un ventall de sentiments que els ajudaran, tot fent servir la llengua com a ferramenta de treball, a sentir-se participants d'una col·lectivitat amb la qual s'identifiquen.

El projecte «Com viure i conviure, deixant viure» és una proposta per aprendre llengua no sols des dels continguts, sinó des de l'afectivitat, que contribuirà a despertar sentiments que ens arrelen al nostre país i ens cohesionen.

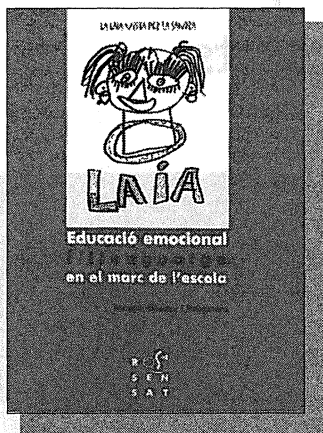
novetat

Educació emocional i llenguatge en el marc de l'escola

Josepa Gómez i Bruguera

A. de M. Rosa Sensat

Amb el suport de: Propedagògic

El llibre que es presenta és el fruit d'anys de treball quotidià, de reflexió sobre la feina feta, del descobriment de noves virtualitats, tant dels infants com de les estratègies d'intervenció. És el resultat d'un desig de renovació constant per satisfer les necessitats dels nens i de les nenes en un entorn canviant.

Presenta una imatge d'infant com a persona, com a totalitat, competent, que pensa, que té sentiments, que té necessitats, que vol actuar, que actua, que se sent part del món des del moment que neix, que busca explicacions d'aquest món i construeix teories, que descobreix els altres, que necessita els altres per conèixer i saber, per conèixer-se, per estimar i per estimar-se.

R O S A
S E N
S A T

**Associació de Mestres
Rosa Sensat**

Av. de les Drassanes, 3
08001 Barcelona
Tel.: 934 817 373 • Fax: 933 017 550
E-mail: associacio@rosasensat.org
<http://www.rosasensat.org>

**Distribucions
Pròleg, S. A.**

Mascaró, 35
08032 Barcelona
Tel: 933 472 511
Fax: 934 569 506
E-mail: prologo@ctv.es

NOVETATS

PROBLEMATES. Recull de problemes matemàtics per a totes les edats

LLUÍS SEGARRA

Passeu-vos-ho bé amb els problemes matemàtics i gaudiu dels enigmes sense posar-vos barreres, és molt bo per a la salut i la higiene mental. Divertir-se és una teràpia, ens posa en forma per lluitar quan hem de realitzar tasques avorrides.

Per molta gent, les matemàtiques són un recull de fórmules i operacions intel·ligibles. El llibre que teniu a les mans vol demostrar les meravelles d'aquesta ciència.

A més a més, els nostres enigmes enfortiran aquest enginy amb altes dosis d'humor.

Els problemes matemàtics són l'aliment de les neurones: Us proposem fer una autèntica gimnàstica mental amb una flaire de divertiment.

De ben segur que tots, petits i grans, en gaudireu.

PROBLEMILLAS: 30 PROBLEMAS DE MATEMÁTICAS PARA LOS MÁS PEQUEÑOS • 100 ENIGMAS PARA RESOLVER • 53 PROBLEMAS DE GEOMETRÍA • 44 PROBLEMAS DE LÓGICA • 36 PROBLEMAS CLÁSICOS • CADA APARTADO ACABA CON UN CUADRO RESUMEN.

Problemates

Recull de problemes matemàtics per a totes les edats

Lluís Segarra

122

Biblioteca de Guix

150 pàg. 1.795 PTA / 10,79 +

C/ Francesc Tàrraga, 32-34 08027 Barcelona
A/e: amacias@grao.com Telèfon: 934 080 464

Aquest any celebrem el 150è aniversari del naixement de Gaudí, efemèride que ha motivat que moltes escoles treballin l'obra de l'artista. Perspectiva Escolar publica, excepcionalment en color, el treball fet per l'escola de Fonollosa, com a contribució a l'any Gaudí.

Inspirats per Gaudí

Imma Cortina i Núria Viladés

A l'escola de Fonollosa, el segon trimestre de cada curs partim sempre d'un artista concret per treballar la plàstica.

El curs 2000-01 vam voler seguir les passes d'Antoni Gaudí i inspirar-nos en la seva obra. Com que aquesta vegada es tractava d'un arquitecte, la influència artística que li vam estudiar ens va portar a elaborar tant obra plana com obra en volum.

En acabar el primer trimestre, a cada classe vam començar a parlar d'Antoni Gaudí, vam mirar fotografies d'ell i de la seva obra i vam explicar alguna anècdota de la seva vida tot centrant-ho en el seu temps... Això, ho vam fer a totes les classes, des de l'educació infantil de primer cicle fins a cicle superior, amb l'adequació de les formes i els recursos a cada nivell. Així, per exemple amb els més grans, entre moltes altres coses, vam llegir un text en el qual s'explicava com Gaudí va ser retingut per la Guàrdia Civil perquè no els volia parlar castellà. Als més petits, per exemple, els vam explicar el conte *El drac i la Pedrera*, entre d'altres coses més relacionades amb la vida real de Gaudí.

Només començar el segon trimestre vam fer una sortida a Barcelona amb tots els nens i nenes de l'escola per visitar la Pedrera i el Parc Güell i, els més grans, la porta de la finca Güell. Sobre el terreny i amb les activitats que pensàvem fer, després ens volíem acostar bàsicament a tres grans aspectes relacionats amb Antoni Gaudí:

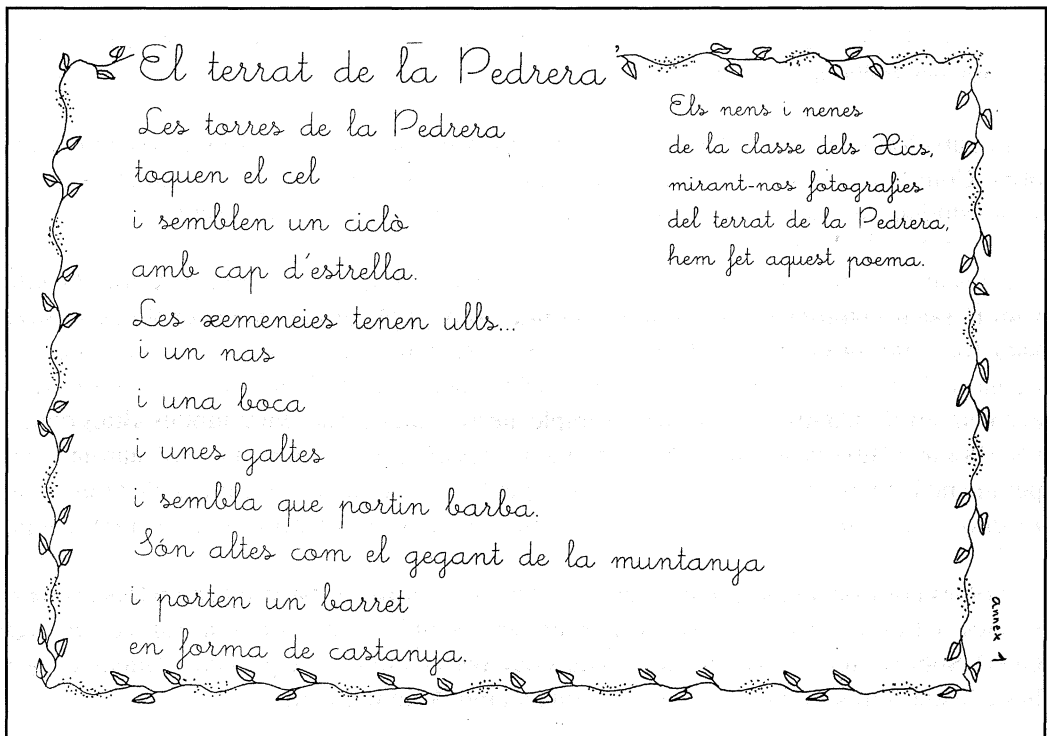
- La font d'inspiració que per a Antoni Gaudí representava la natura quant a colors i formes.
- L'atreviment creatiu, que el feia sortir d'allò que era tradicional.
- L'ús de determinats materials i tècniques relacionats, o no, amb el Modernisme.

Mostra d'algunes activitats que es van fer a la sortida

Educació infantil segon cicle

Abans d'entrar a la Pedrera, ens vam mirar la façana i ens vam fixar sobretot en els balcons.

Al terrat de la Pedrera, els nens i les nenes de la classe dels Xics vam dir el poema *El terrat de la Pedrera* que ens havíem inventat a l'escola tot mirant-nos les fotografies. Després, tots plegats, davant les impressionants xemeneies i torres d'escala, vam escoltar el conte *El drac i la Pedrera*.

A continuació, amb els ulls tancats, vam tocar la fredor dels trossets de rajola de les torres d'escala i vam provar de notar les que eren fines i les que eren rasposes. Després vam trobar «trossets de rajola» en moltes obres de Gaudí.

En el pis, hi vam buscar un element concret a cada estança (el molinet de cafè, la planxa antiga...) i el comparàrem amb estris semblants que teníem a casa.

Al parc Güell, hi vam buscar coses que tenien «trossets de rajola». Vam tocar, observar, verbalitzar... i vam fer jocs sobre els bancs i entre les columnes.

Cicle inicial

Les nenes i els nens de cicle inicial, també dalt el terrat, vam fer dibuix d'observació directa de torres i xemeneies. Després ens vam fixar en els diferents blancs de les rajoles, la qual cosa es traduí més endavant en un treball col·lectiu a la classe.

En el pis de la Pedrera, hi vam comparar el mobiliari de les diferents habitacions amb el que teníem a casa nostra i també vam contrastar el vestuari d'ara amb el que hi havia exposat.

A la finca Güell, hi vam fer exercicis orals de descripció de la porta de ferro forjat.

Després, en el parc Güell, ens vam fixar en la varietat de motius i colors que tenien els mosaics d'allà.

Cicle mitjà i superior

A la finca Güell vam tocar i observar la porta de ferro forjat dissenyada per Antoni Gaudí i, sobre el terreny, en vam fer una descripció escrita.

En el pis de la Pedrera, amb els nens i nenes d'aquest grup, vam omplir una graella, tot passejant-nos per les diferents habitacions, que ens feia adonar de diferents aspectes de cada cambra.

Al parc Güell vam fer un joc d'observació en el qual, per petits grups, havíem de seguir l'itinerari proposat en un plànol que ens marcava diferents indrets interessants del parc. Un cop a cada un dels llocs marcats, havien de respondre unes preguntes en relació amb allò que tenien al davant (vegeu la pàgina següent).

EL PARC GÜELL

JOC D'OBSERVACIÓ

Segueix el puntejat que et proposa el plànol i contesta les qüestions següents:

1. Quantes ones fa el banc de la plaça?
2. Quants sols hi ha a la plaça de les columnes?
3. Quants dits té el drac a cada pota?
4. De quin animal és el cap que surt de les quatre barres?
5. Què hi ha al capdamunt de l'edifici de l'entrada?
6. Quin és el dibuix repetit a la reixa de ferro?
7. Dibuixa, a la llibreta de dibuix, les lletres on diu PARC GÜELL.
8. Podries dir què ERA i què ÉS l'edifici A, assenyalat en el mapa?
9. Dibuixa, a la llibreta de dibuix, una de les torreteres?
10. Quantes torreteres hi ha?
11. Podries dir què ERA i què ÉS l'edifici F, assenyalat en el mapa?
12. Podries dir què ERA i què ÉS l'edifici E, assenyalat en el mapa?

Les consignes de treball

Les consignes de treball utilitzades i que relacionen l'obra de Gaudí amb la feina que havíem de fer són les que exposem a continuació. Dins l'apartat de cada consigna presentem algunes mostres de treballs fets.

«Com ens inspirem en els colors i formes del mar i de la natura que crea Gaudí»

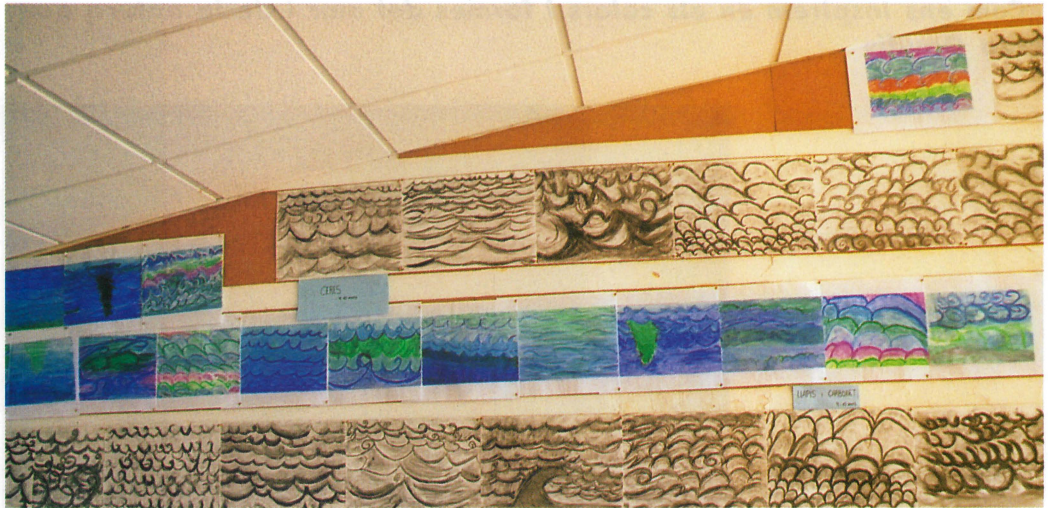

*Closques de mar sobre fang.
Educació infantil, 1 i 2 anys.*

*Empremtes
d'elements
marins sobre
fang. Dibuix
d'observació
directa, amb
cera marró,
d'aquests
elements sobre
fons d'anilina.
Educació
infantil, 3 i 4
anys.*

70 Gaudí

*Carbonet i cera representant el mar, inspirat en les formes «ondulants» de la Pedrera.
Cicle mitjà, 8 i 9 anys.*

*Fragments
d'elements
marins
pintats
al tremp.
Cicle inicial,
7 i 8 anys.*

«Fem mosaic i vitralls seguint l'estil d'Antoni Gaudí i del seu temps»

Pintura per a vidre sobre vidre. Cicle superior, 11 i 12 anys.

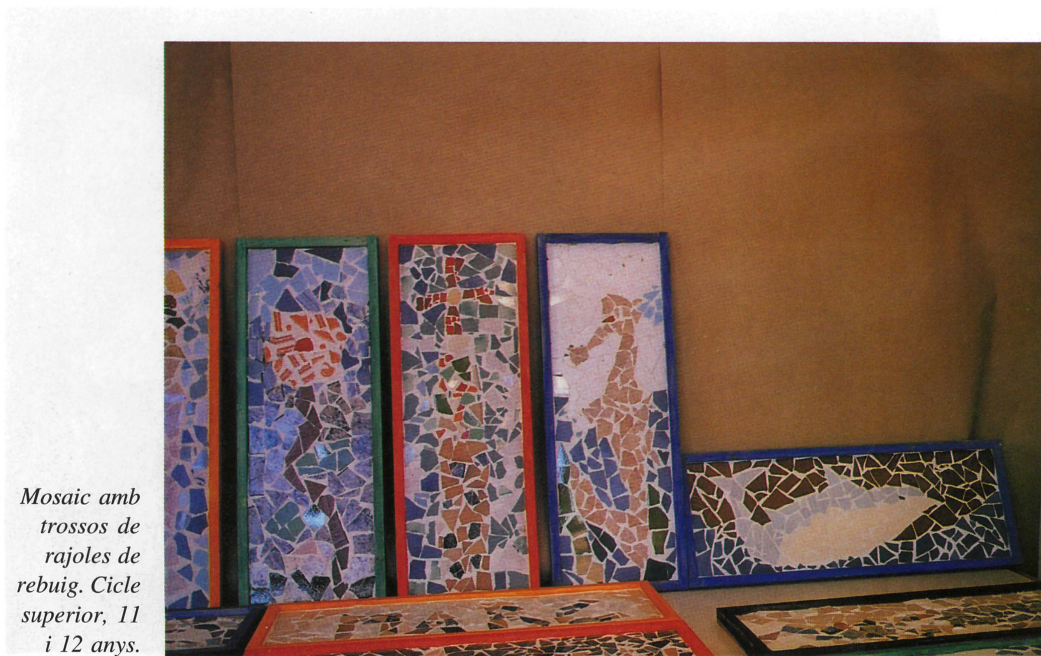
Dibuix d'observació directa de pops i estrelles de mar sobre collage, de papers blaus i verds, que acosta els petits al mosaic. Educació infantil, 3 i 4 anys

72 Gaudi

Dibuix d'observació directa de pops i estrelles de mar sobre collage, de papers blaus i verds, que acosta els petits al mosaic. Educació infantil, 5 anys).

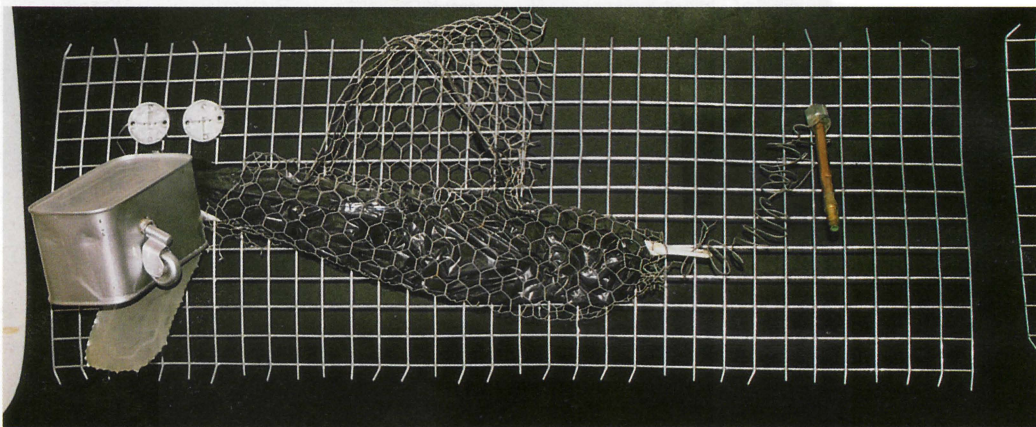
Mosaic amb trossos de rajoles de rebuig. Cicle superior, 11 i 12 anys.

Mosaic col·lectiu fet amb trossets de rajoles primes cuites expressament. Cicle mitjà, 9 i 10 anys.

74 Gaudí

«Tal i com proposava Gaudí, treballem formes amb metall»

Amb materials metàl·lics i d'altres de rebuig fem dracs com Gaudí. Cicle superior, 11 i 12 anys.

«Fem ceràmica inspirats per Antoni Gaudí»

Plaques de ceràmica com «trossets de sostre» de la Pedrera i rajoles de ceràmica pintada. Cicle mitjà, 9 i 10 anys.

Fent de ceramistes amb la tècnica de l'esgrafiàt. Cicle superior, 11 i 12 anys.

«Com Antoni Gaudí, fem d'arquitectes i dissenyem cases»

Dissenys previs i cases de fang. Educació infantil, 3 i 4 anys.

«Els reixics, xics i petits fan, entre tots, una casa per dins i per fora una mica semblant a les d'aquell temps»

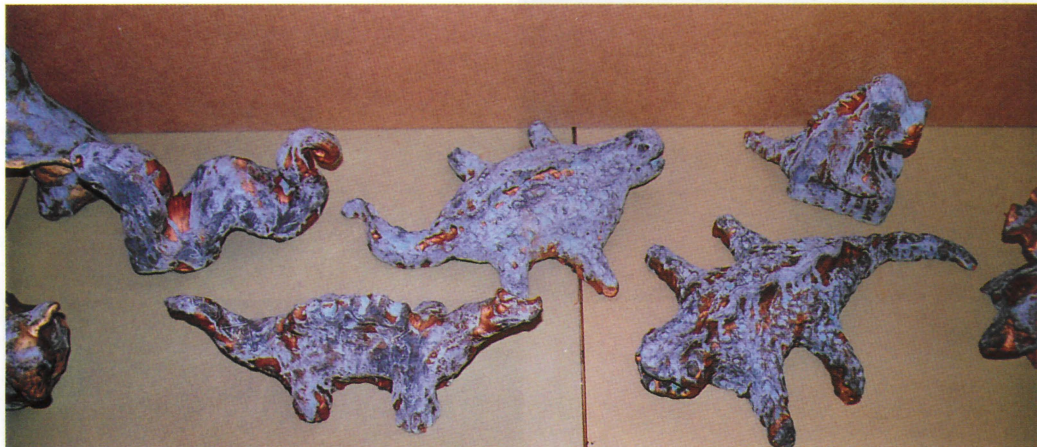
Paret: difuminat de color pastel. Educació infantil, 1 i 2 anys.

Quadres i mobles: retolador negre, cretes i trempes sobre cartolina i cartró (inspiració en vestuari i mobiliari de l'època). Educació infantil, 5 anys.

Cargolat de tires d'alumini com a aproximació als «ferros cargolats» dels balcons gaudinians. Educació infantil, 3 i 4 anys.

«Al Parc Güell, hi vam veure un drac dissenyat per Antoni Gaudí del qual rajava aigua...»

Treballem el fang per fer escultures de dracs i després els donem un acabat metàl·lic.
Cicle superior, 11 i 12 anys.

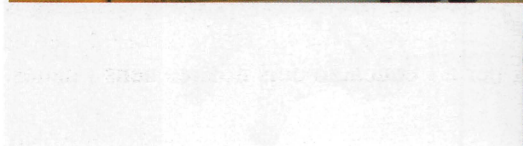

Globus, bena de guix,
paper de diari, cola,
fotocòpies de colors,
vernís i tub de metall.
Educació infantil, 3 i 4
anys.

«Després de veure les de la Pedrera, fem xemeneies»

Fang i betum. Cicle inicial, 7 i 8 anys.

Projectes de xemeneies en plastilina i xemeneies de ceràmica. Cicle mitjà, 9 i 10 anys.

«Convidem els pares i les mares a fer un mosaic inspirat en els d'Antoni Gaudí»

Mosaic amb papers diversos portats per les famílies. Mares i pares de diverses edats.

La idea de participar en el projecte plàstic del segon trimestre va sortir d'uns quants pares i mares ara fa tres cursos. Havien vist els treballs dels seus fills, havien assistit a una xerrada que vam organitzar a l'escola referent a materials de dibuix i pintura... Tot plegat els va engrescar i van proposar que els mestres organitzéssim un taller com a final de la festa de primavera que acostumem a fer i durant la qual s'exposa i s'explica l'obra plàstica que han fet els alumnes durant el segon trimestre. Es tracta que pares i mares, durant una sessió breu, provin alguns materials o tècniques que han emprat els seus fills en la realització de les obres exposades.

Als mestres, ens va agradar molt aquesta idea de participació que van tenir els pares i des de llavors l'explotem cada any. Els ajuntaments també col·laboren en els projectes i en les activitats que organitzem a l'entorn de les exposicions i s'han interessat també a obtenir alguna obra de realització col·lectiva per exposar-la en els seus espais. És en casos concrets com aquest quan sentim que els diferents sectors de la comunitat educativa treballem en bloc i, per tant, més eficaçment per a l'educació dels nostres nens i nenes.

Tampoc no volem deixar d'esmentar la bona col·laboració i el suport tècnic de les mestres que fan activitats complementàries amb tots els nens i nenes d'algunes classes, mestres que treballen coordinadament amb la feina plàstica que fan els tutors i en la línia del projecte plàstic i les propostes de treball que fa l'escola.

En definitiva, podem dir allò tan senzill, però important, que nens i mestres ens ho hem passat bé aprenent i confiem haver fet una passa més per esdevenir hàbils, creatius i sensibles.

37 escola d'estiu Rosa Sensat

l'escola oberta al món

de l'1 al 12 de juliol 2002
recinte de l'Escola Industrial
Urgell, 187 - Barcelona

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

Associació d'Escoles
Catalanes d'Ensenyament

Elogi dels enamorats

Jaume Cela

S'asseuen davant meu amb la mateixa delicadesa que l'inesperat desprendiment d'una ploma de la cua d'un bellíssim ocell. Deixo de llegir *La lengua del Tercer Reich*, de Victor Klemperer, un llibre que exposa com la llengua també va participar en l'horror del nazisme.

Els miro de reüll. Em pot més la tendresa que es regalen que l'anàlisi d'un llenguatge que pot tornar a qualsevol moment, perquè sembla que els éssers humans no sabem aprendre de la història i hi ha paraules que reposen arrecerades als replecs més amagats del nostre interior disposades a mossegar si nosaltres les convoquem.

De tant en tant els dos enamorats es miren, es fan un petó, somriuren i s'expliquen amorettes a cau d'orella. Ell li acarona la mà i ella li fa pessigolles.

«Todo cuanto constituye el nazismo ya está contenido en germen en el romanticismo: el destronamiento de la razón, la animalización del ser humano, la glorificación de la idea del poder, de la fiera, de la bestia rubia...»

Després Klemperer formula una pregunta: *«Pero ¿no es esta una terrible acusación contra la corriente espiri-*

tual a la que el arte y la literatura alemanas (en un sentido lato) deben valores humanos tan importantes?».

Decideixo rellegir la pregunta però abans els torno a mirar. Més amorettes, més tendresa a les mans. Més pessigolles. Més mirades que van molt més enllà que els ulls que les reben. I un rosari de petons petits, amb una passió continguda, com de tarda que cau lentament mentre el cel es taca amb tots els tons del vermell.

Absents del món. Naufrags a l'illa dels seus seients. Exploradors de la geografia del cos de l'ésser que estimes. I arriba Muntaner i ell diu que la propera és Gràcia i que ha de de baixar. I ella diu que no. Que és Sarrià i que encara els queda una estona. I Julieta ja ho deia, que era el rossinyol i no l'alosa qui punxava la poruga orella de l'amant.

I Romeu, presoner del principi de la realitat, deia que no, que era l'alosa qui anunciava l'alba. I ara diu que no, que no és Sarrià, que han passat per Muntaner i que a Gràcia ha de baixar. I s'abracen i es fan un petó intens que és aquell petit esdeveniment que necessitem cada dia per sentir-nos humans.

L'enamorat baixa i el tren, sense misericòrdia, es posa en marxa i enfila per la negror del túnel, mentre Julieta mira pel vidre un punt incert i es toca les mans buscant la tebior que encara conserven.

I jo sóc testimoni mut d'aquella escena, d'aquells moviments dominats pel record i que el seu amor mai arribarà a conèixer perquè la realitat s'ha imposat i era l'alo-

sa qui rebia el matí i Gràcia l'estació que arribava.

I quan el tren arriba al final de trajecte s'atura i ella es perd passadís enllà el meu pensament s'omple amb les imatges dels nens i de les nenes del taller que he tingut aquesta tarda i em pregunto què faran i qui serà testimoni mut de les seves accions més petites.

III Jornades d'Educació en Valors **Lleida, 26 d'octubre**

El tema central d'aquesta tercera edició serà l'acolliment educatiu, prestant especial atenció a les experiències que dins d'aquest aspecte considerin la diversitat com un eix bàsic del seu treball.

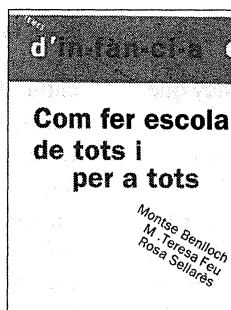
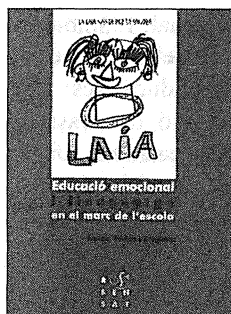
Organitza: Grup de Mestres de Lleida, A. de M. Rosa Sensat, FMRPC i Fundació Jaume Bofill

Lloc: Institut Municipal d'Educació. La Paeria. Ajuntament de Lleida.
Bisbe Torres, 2 • Lleida

Termini de presentació d'experiències i materials: 1 de juny

Termini d'inscripció: 5 d'octubre

Per a més informació: III Jornades d'Educació en Valors
Av. de les Drassanes, 3 • 08001 Barcelona • Tel.: 93 481 73 95
i/o 973 26 35 61 (Grup de Mestres de Lleida)
E-mail: butlleti@senderi.org
<http://www.senderi.org/jornades>

Novetats bibliogràfiques

Biblioteca Rosa Sensat

ARMENGOL ASPARÓ, Carme. *La cultura de la col·laboració. Reto para una enseñanza de calidad*. Madrid: La Muralla, 2001.

Extracte de l'índex:

La cultura organizacional; ¿Qué entendemos por cultura organizacional en un centro educativo?; Distintas clasificaciones de tipos de cultura; Perspectivas en el estudio de la cultura organizativa; Funciones que desarrolla la cultura; Influencia del entorno social sobre la cultura de los centros educativos; Manifestaciones de la cultura organizacional; Cultura profesional de los docentes; Cultura colaborativa y cambio organizacional; Aproximación metodológica, ¿Cómo analizar la cultura? La cultura organizativa en los centros de primaria, un modelo de análisis.

BENLLOCH, Montse; FEU, M. Teresa; SELLA-RÈS, Rosa. *Com fer escola de tots i per a tots*. Barcelona: A. de M. Rosa Sensat, 2002 (Temes d'Infància. Educar de 0 a 6 anys; 41)

Extracte de l'índex:

L'escola, espai comunitari i centre educatiu; Les relacions amb les famílies; Relacions família-escola i diferències culturals; Viure i aprendre, a l'escola, a les primeres edats; Reflexions per continuar treballant.

GÓMEZ I BRUGUERA, Josepa. *Educació emocional i llenguatge en el marc de l'escola*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2002.

Extracte de l'índex:

Intel·ligència emocional i competències lingüístiques; Proposta de currículum per a l'adquisició de competències lingüístiques i emocionals; Reconeixement a Freinet; Anàlisi de les produccions dels infants.

MAJÓ, Joan; MARQUÈS, Pere. *La revolució educativa en la era Internet*. Barcelona: Cispraxis, 2002.

Extracte de l'índex:

Perfiles de la sociedad de la información; El apogeo de las TIC; Hacia un nuevo modelo

socioeconómico; La información y el conocimiento: valores en alza; La educación en la sociedad de la información; ¿Qué hay que enseñar? ¿Qué necesitamos aprender?; Nuevos instrumentos para la enseñanza y el aprendizaje; ¿Quién ha de enseñar? Nuevos entornos de enseñanza y aprendizaje; Nuevos métodos didácticos; Orientaciones e ideas innovadoras para el uso educativo de las TIC; La formación de los docentes; Mirando hacia el futuro: necesitamos un nuevo sistema educativo.

El Profesor intuitivo. Terry Atkinson i Guy Claxton (Eds.) Barcelona: Octaedro, 2002 (Repensar la educació; 15)

QUINTANA CABANAS, Josep Maria. *Las creencias y la educación. Pedagogía cosmovisional.* Barcelona: Herder, 2001.

Extracte de l'índex:

Las creencias como principio orientativo del hombre; La pregunta por el sentido de la vida; La cosmovisión como respuesta a la pregunta por el sentido de la existencia; La religión como un elemento teórico y vivencial de la cosmovisión; La educación en las creencias, su problemática.

Repensar la Pedagogia, avui. Joan Mallart i Navarra, Martí Teixidó i Conrad Vilanou (Coords.) Vic: Eumo. Barcelona: Societat Catalana de Pedagogia, 2001.

Extracte de l'índex:

El pensament pedagògic: Discursos pedagògics després del debat postmodern; L'educació entre la intel·ligència i les emocions; Repensar l'educació física; Pensar l'educació moral; Potenciar o limitar el discurs estètic en l'educació; L'educació científica. Les pràctiques pedagògiques: Repensar el currículum amb la participació del professorat; L'educació infantil; L'educació primària; Les pràctiques pedagògiques a la secundària; Perspectives i reptes de l'escola rural a la Catalunya del segle

XXI; La formació professional; L'àmbit no formal. Aspectes diversos del procés educatiu, les problemàtiques educatives: Pedagogia de la comunicació de masses; L'Administració educativa catalana; Organització dels centres docents; L'orientació picopedagògica; Gènere i educació; Tecnologies educatives; La immersió: passat, present i futur; La lectura i l'escriptura avui; Interculturalitat, immigració i educació; Els Moviments de Renovació Pedagògica; La professionalització docent; La interpretació del medi històric: objectiu bàsic de la didàctica de les ciències socials. Comunicacions.

SASTRE VILARRASA, Genoveva; MORENO MARIMON, Montserrat. *Resolución de conflictos y aprendizaje emocional. Una perspectiva de género.* Barcelona: Gedisa, 2002 (Biblioteca de Educación. Prevención, Administración y Resolución de Conflictos; 1)

Extracte de l'índex:

Una visión actual de las emociones y de los sentimientos; El aprendizaje emocional y la resolución de conflictos; Aprendizaje emocional y resolución de conflictos en la Enseñanza Primaria; Los sentimientos; Los conflictos; Aprendizaje emocional y resolución de conflictos en la Enseñanza Secundaria; Resolución de conflictos y ética de la justicia; La resolución de conflictos y la ética del ciudadano.

TERRICABRAS NOGUERAS, Josep-Maria. *I a tu, què t'importa? Els valors. La tria personal i l'interès col·lectiu.* Barcelona: La Campana, 2002 (Obertures; 11)

Extracte de l'índex:

A qui interessien els valors? Fets i valors; Hi ha crisi de valors?; La necessitat de valors preferents; Es poden educar els valors?

Cartellera

ACTIVITATS DE ROSA SENSAT

**Dialogant amb Sòcrates: un itinerari vital i educatiu
dijous, 16 de maig a les 18.30 h**

Diàleg amb Alexandre Jollien (autor del llibre *Elogi de la feblesa*.
Barcelona: La Magrana, 2001).

A càrrec de: Jaume Cela (amb traducció consecutiva del i al francès,
a càrrec de Josep M. Jarque).

Lloc: Associació de Mestres Rosa Sensat (Sala de Mar)

Av. de les Drassanes, 3 • 08001 Barcelona

Tel.: 93 481 73 73 • Fax: 93 301 75 50

E-mail: associacio@rosasensat.org

R O S
S E N
S A T

Acte obert a tothom!

**La Kinesiologia, què és? És una eina per a l'escola?
dimecres, 29 de maig a les 18 h**

A càrrec de: Philippe Bombeeck i Tònia Cortadellas

Lloc: Associació de Mestres Rosa Sensat

Av. de les Drassanes, 3 • 08001 Barcelona

Tel.: 93 481 73 73 • Fax: 93 301 75 50

E-mail: associacio@rosasensat.org

R O S
S E N
S A T

Acte obert a tothom!

JORNADES

«Espiral 2002 - Recursos educatius Multimèdia» dia 1 de juny

Organitza: Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de Catalunya.

Lloc: Rambla de Catalunya, 8 • Barcelona

L'assistència a la jornada és gratuïta però
cal inscriure's a través de la pàgina:

<http://www.ciberespiral.org>

E-mail: associacio@ciberespiral.org

PREMIS

Premi Joventut 2002

La Secretaria General de Joventut convoca aquest premi per
a la promoció de la tasca investigadora del món juvenil.

Presentació de treballs: Els treballs s'han de presentar **abans
del 31 d'octubre de 2002** a:

Secretaria General de Joventut
Calàbria, 147 • 08015 Barcelona
o a qualsevol representació territorial
o oficines de serveis a la joventut

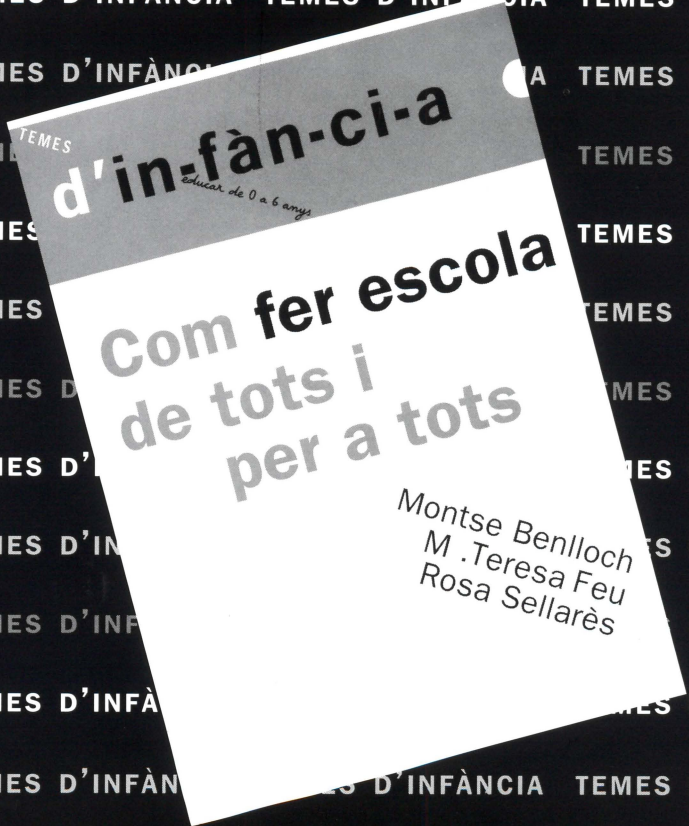
6è Premi Batec 2002 a la recerca i innovació educatives

Podran participar-hi els i les professionals
de l'educació, individualment o en equips
de treball, de tots els nivells i àmbits educatius.

Termini de presentació: Els treballs s'hauran
de presentar **abans del 31 d'octubre** i adreçats
a:

Institut Municipal d'Educació. Jurat del Premi
«Batec» de recerca i Innovació Educatives
Registre de l'Ajuntament de Lleida.
Pl. Paeria, 11 baixos (edifici Pal·las)
Lleida

TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA
TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA TEMES D'INFÀNCIA

NOVETAT

TEMES D'INFÀNCIA

COM FER ESCOLA DE TOTS I PER A TOTS

explica una experiència pedagògica encara incipient a casa nostra, l'acolliment d'infants d'un altre país.

L'escola pública de Sant Bartomeu del Grau, ha fet front a una sèrie de reptes:

- Com organitzar l'activitat per afavorir la integració.
- A partir de quines evidències es podria comprovar l'efectivitat del procés.
- Com analitzar les interaccions de tots els implicats en el procés.

La seva reflexió fa evident la complexitat del tema, la importància de l'acció comuna i la fortuna de treballar en una realitat de la qual pot conèixer i contrastar el resultat.

Colònies escolars
 Crèdits de síntesi
 Estades esportives
 Turisme familiar
 Colònies d'estiu
 Sortides d'un dia

Us oferim

Cases de colònies

Granges Escola

Escoles de cel

Escoles de mar

Escoles creatives

VISITA el MÓN
Eix Estels
www.eixestels.com

Eix Estels
 | Una proposta de qualitat |

Colònies escolars

Crèdits de síntesi

Colònies d'estiu

Estades esportives

Turisme familiar

Sortides d'un dia

Colònies escolars

Crèdits de síntesi

Colònies d'estiu

Estades esportives

Turisme familiar

Sortides d'un dia

Colònies escolars

Crèdits de síntesi

Colònies d'estiu

Estades esportives

Turisme familiar

Colònies escolars · Crèdits de síntesi · Colònies d'estiu · Estades esportives · Turisme familiar

Muntanya, 13 - 15 Baixos | Tel. 93 265 27 86 Fax: 93 232 69 65 | comercial@eixestels.com